

YESEVİ ŞAİRİ ŞEMS-İ ASİ'NİN YETİMNAMESİ

Fatih BAKIRCI*

Özet

Bu makalede öncelikle Yesevi şairi Şems-i Asî'ye ait *Yetimname* adlı manzumenin Arap harfleriyle yazılmış Ankara ve Leningrad nüshaları kullanılarak tenkitli metni, Doğu Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarımı, gramatikal dizini ve sözlüğü hazırlanmış; çalışmanın sonuna ise A nüshasının tamamı, B ve C nüshalarından ise birer yaprak verilmek suretiyle tıpkıbasım eklenmiştir. Özellikle *Dizin-Sözlük* bölümü, bütün sözcükler yer alacak şekilde hazırlanıp biçim bilgisi yönünden incelenmiş ve Türkçe sözcüklerin ses yapısı bakımından tarihî gelişimlerini ortaya koyabilmek amacıyla Eski ve Orta Türkçedeki biçimlerini gösterecek şekilde tanımlama yoluna gidilmiştir. Ayrıca çalışmanın *Giriş* kısmında Doğu Türkçesinin (yaygın adıyla Çağatay Türkçesinin) dil özelliklerini yansıtan nüshaların ses bilgisi, biçim bilgisi ve söz varlığı bakımından farklılıkları tablo hâlinde ortaya konmuştur. Bu dil verileri kullanılarak nüshaların eskicilliği hakkında bazı sonuçlara varılmıştır. Yapılan değerlendirmeler sonucunda B nüshasının eskicil özellikler gösterdiği, A nüshasının yenicil özellikler taşıdığı, C nüshasının ise iki nüsha arasında A nüshasına daha yakın olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Şems-i Asî, Şemseddin Özkendi, Yetimname, Kudename, Yesevilik, Hakim Ata Süleyman, Doğu Türkçesi.

* Doç. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, fthbkrc@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-0114-8085.

YETIMNAME OF SHAMS AL-ASI: A YASAWI POET

Abstract

In this article, initially, critical edition text, translation from Eastern Turkish to Modern Turkish, index and grammatical glossary of the poetry named Yetimname of Shams al-Asi have been prepared by making use of the Ankara and Leningrad copies written in Arabic letters, and at the end of the study facsimiles consisting of full-text of copy A and single folios from copies B and C are annexed. Especially "Index-Glossary" section is prepared and morphologically examined in a way encompassing all the words taking place in this poetry, and with the aim of depicting the historical course of development of Turkish lexicons in terms of phonetics, examples to these words from Old Turkish and Middle Turkish are given. Besides, in the "Introduction" section of the study, variations in phonetics, morphology and vocabulary among copies reflecting language properties of Eastern Turkish (commonly known as Chagatai Turkish) are given in a list. By using these data, some deductions are made on the archaicity of the copies. Following the assessments, it is concluded that copy B is showing archaic features; copy A is showing contemporary features and copy C stands closer to copy A between two copies.

Keywords: Shams al-Asi, Shams al-Din al-Uzgendi, Yetimname, Kudek-Name, The Yasawi Order, Hakim Ata Suleyman, Eastern Turkish.

I. Giriş

I.1. Şems-i Asi (d.? - ö.?) ve Eserleri: *Reşahat* (Ali b. Hüseyin Safi, 1356/1977), *Hacegan Hanedanı* (Şuşud, 1992), *Cevahirü'l-ebrar* (Okuyucu, 1995), *Nesayimü'l-mahabbe* (Eraslan, 1996a), *Neseb-name* (Eraslan, 1996b), *Mir'atu'l-kulub* (Tosun, 1997), *Menbau'l-ebhar* (Mahmudova, 2000), *Hadi-katü'l-arifin* (Bozkurt, 2010) gibi Yesevilik ve Yesevi müritleri hakkındaki önemli kaynaklarda hangi tarihte doğduğu ve öldüğü hakkında herhangi bir bilginin bulunmadığı "Şemseddin Özkendi" adıyla bilinen Şems-i Asi mahlaslı şairin silsilesiyle ilgili Necdet Tosun'un (2013) verdiği isimler ve şairle ilgili bilgilerin daha çok rastlanıldığı *Lemehat*'taki isimler dikkate alındığında şairin silsilesi şöyledir: *Ahmed Yesevi, Hakim Süleyman Ata, Zengi Ata, Sadr Ata, Elemin Ata, Şeyh Ali Şeyh, Mevdud Şeyh, Kemal Şeyh İkani, Seyyid Ahmed Veli (Şeyh Aliabadi), Şemseddin Özgendi* (Siddîkî, 1406/1986, s. 141; Tosun, 2013, s. 488). Bu bilgilerden hareketle yaşadığı dönem ve yüzyıl hakkında farklı görüşlerin ileri sürüldüğü şairin, Hakim Süleyman Ata'dan sonra, Yesevilik'in Mevdud Şeyh'ten sonra iki kola ayrıldığı ve geliştiği dönemde yaşadığı anlaşılmaktadır.

Şems-i Asi, eserleri ve nüshalarının toplu bir şekilde tanıtımı üzerine ayrıntılı bir inceleme tarafımızdan daha önce yapıldığı için burada sadece tespit ettiğimiz eserlerin ismi verilip şairin *Yetimname* adlı manzumesi üzerinde durulmuştur¹. Eserleri: 1. *Vefat-name-i Hazret-i İbrahim*, 2. *Yetim-name*, 3. *Kıssa-ı Kudek-name*, 4. *Elif-name* ve 5. *Çeşitli mecmualardaki hikmetleri*.

I.2. Yetim-nâme-i Resûl

I.2.1. Eserin Adı: *Kışsa-ı Yetim-nâme*, *Kışsa-ı Ğarîb Yetim-nâme*, *Yetim-nâme-i Resûl Şallallâhu 'Aleyhi ve Sellem* gibi farklı adlarla karşılaşılan eserin üzerinde karşılaştırmalı olarak çalıştığımız nüshalardan esas alınan Millî Kütüphane nüshasındaki *Yetim-nâme-i Resûl* başlığı tercih edildi.

I.2.2. *Yetim-nâme-i Resûl* Kul Süleyman'ın mı yoksa Şems-i Asi'nin midir? *Kışsa-ı Kudek-nâme* adıyla Önal Kaya tarafından Yesevi şairlerinden Kul Süleyman'a ait, 41 beyitten oluşan ve yazma nüshası Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi İsmail Saib I 746 numarada kayıtlı bir eser yayımlanmıştır (Kaya, 2000). Kaya'nın üzerinde çalıştığı metinle bizim çalıştığımız metni karşılaştırdığımızda şu sonuçlara varılmaktadır:

1. Farklı başlıklar taşıyan her iki metnin de aynı manzumenin farklı iki nüshası olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla Kaya'nın "*Kışsa-yı Kudek-nâme*" olarak yayımladığı eser aslında *Yetim-nâme-i Resûl*'ün nüshalarından biridir.

2. Kaya'nın yayımladığı metnin son beytinde "Kul Süleyman" mahlası bulunmaktadır. Bu, tespit edebildiğimiz kadarıyla "*Kul Süleymân*" (DTCF İsmail Saib I 746 Nu., 43^b/3) mahlasının geçtiği tek nüshadır. *Yetim-nâme-i Resûl*'ün Millî Kütüphane nüshasında (MK 06 Mil. Yz A 1692/2 Nu., 44^b/1) ve Leningrad (IOM B 343 Nu., 131^b/4) nüshasında ve Dmitrieva tarafından sıralanan Leningrad'daki diğer üç nüshasında da eserin şairi "Şems-i 'Āşî" (شمس عاصی) olarak geçmektedir. Paris nüshasında ise herhangi bir mahlas kullanılmamıştır (BN1191 Nu., 72^v/13). Ayrıca *Bakırgan Kitabı*'nda da başlıksız olarak yer alan metin, Şems-i Asi'ye ait şiirlerin art arda verildiği bölümde sıralanmaktadır (Hakkul ve Refiddin, 1991). Dolayısıyla tüm bunlar eserin Kul Süleyman'a değil Şems-i Asi'ye ait olduğuna işaret etmektedir.

3. Hakim Süleyman Ata'nın (Kul Süleyman) eserlerinden bahseden kaynaklarda genel olarak *Bakırgan Kitabı* (Hakkul ve Refiddin, 1991; Tekcan, 1997), *Ahir Zaman Kitabı*, [*Takı Aceb Kitabı* ve *Kıyametname*] (Tekcan, 2006), *Hazret-i Meryem Kitabı* [*Vefatname-i Bibi Meryem*] (Tekcan, 2008), *Kıssa-ı Hazret-i İmam-ı A'zam* [*Yarım Alma Hikâyesi* ve *Yartı Alma Hikâyesi*] (Tekcan, 2003) adlı dört eser zikredilirken Önal Kaya'nın ilgili çalışma-

¹ Şems-i Asi, eserleri ve nüshalarının toplu bir şekilde tanıtımı üzerine ayrıntılı bir inceleme için bk. Bakırcı, 2016, s. 14-22.

sı (Kaya, 1998 ve 2000) dışında, *Kıssa-ı Kudekname*'sinden bahseden başka kaynak bulunmamaktadır. Hofman (1969, s. 227-234), Banarlı (1971, s. 282-283), Köprülü (1981, s. 88, 95), Arat (1993, s.101-105), Eraslan (1996a, s. 348), Kara (1997, s. 183-184), Dewese (2003, s. 573-574), Tekcan (2008, s. 13) gibi özellikle Yesevilik ve Hakim Ata üzerine incelemeler yapan araştırmacıların çalışmalarına bakıldığında doğrudan şaire ait *Kıssa-ı Kudekname*'den bahsedilmez.

Ancak yine de elimizde daha kesin veriler olmadığından bu konuda temkinli olup Yesevilik geleneğindeki şu gelişmeleri de göz önünde bulundurarak daha bilimsel bir yaklaşımla meseleyi değerlendirmek gerekir. Yesevilik, başlangıçta konargöçer Türk toplulukları arasında ortaya çıkıp geliştiği için bu geleneğe ait edebî ürünler yazılı edebiyattan önce sözlü kültür içinde yayılmış ve daha sonra yazıya geçirilmiştir. Zamanla Doğu Türkçesi ve Batı Türkçesinin etkin olduğu alanlara yayılan bu sözlü edebî geleneğin yazıya geçirilme aşamasında yazıldıkları sahanın yerel durumu ve etkileşim alanı ile müstensihlerin de tasarruflarıyla hikmetlerin nazım biçimi, nazım birimi, bunların sayısı ve sıralaması ve dil özellikleri gibi hususlarda bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Nihayetinde belli bir topluluğun belleğine dayalı bu geleneğin, hikmet ve manzumelerinin bulunduğu yazma nüshalar arasındaki ayrılıklar bu durumu açıkça göstermektedir. İşte tüm bu sıraladığımız nedenlerden dolayı Ahmet Yesevi'nin başlattığı ve daha sonra takipçileri tarafından devam ettirilen hikmet söyleme geleneğinde kullanılan mahlasların veya hikmetleri ilk söyleyen şair adlarının asırlar içinde karıştırılmış olabileceği ya da hikmetlerin söylendiği/yazıldığı bölgede daha etkili ve tanınan bir Yesevi derviş-şaire hürmeten onun isminin ön plana çıkarılabileceği unutulmamalıdır. Nitekim Ahmet Yesevi'nin *Divan-ı Hikmet*'inin birçok yazma nüshasında Ahmet Yesevi mahlasıyla yazılmış hikmetler olmasına rağmen bunların bir kısmının ona ait olmadığı bilinmektedir. Yine Ahmet Yesevi'nin üçüncü halifesi olan Hakim Süleyman Ata'nın Türkler arasında en çok tanınan ve sevilen dervişlerden biri olduğu da dikkatlerden kaçmamalıdır. Ayrıca bu hikmet ve manzumelerin yazıya geçirildiği erken dönem mecmuaları günümüze kadar pek ulaşmadığı için çoğu zaman bu karışıklıkları tespit etmek çok da mümkün değildir. Dolayısıyla Şems-i Asî'ye ait olan bazı manzumeler ya kimi bölgelerde zamanla unutulmuş veya karıştırılmış ya da o bölgede daha çok tanınan ve sevilen bir derviş-şaire atfedilmiştir. Nitekim şairin *Yetimname* manzumesinin bir nüshası da Paris'te Ahmed Yesevi'nin *Divan-ı Hikmet*'i içinde mahlas kullanılmadan yer almıştır (bk. I.2.5.2. Paris Nüshası).

I.2.3. Eserin Biçim Özellikleri (nazım biçimi, nazım birimi ve nazım ölçüsü): Hikmet geleneğinde daha çok dörtlülük biçiminde görülen nazım birimlerine karşılık gazel biçiminde söylenen beyitlerle de karşılaşılır. Ele aldı-

ğımız manzumenin nazım birimi; A nüshasında dörtlük, B ve C nüshasında ise beyitler hâlinde kaydedilmiştir. Beyit esasına göre kaydedilen nüshalarda musammat gazelin uyak örgüsü ortaya çıkmakta ve beyitler ortadan ikiye bölündüğünde dörtlük nazım birimine dönüşmektedir. A nüshasında 43 dörtlük, B’de 41, C’de ise 40 beyit yer almaktadır.

Maznemenin ölçüsü, ilk dörtlükte hecenin $7+7=14$ ’lü, diğer 42 dörtlükte ise $4+3=7$ ’li kalıbıyla söylenmiş ve kaydedilmiştir. Hece ölçüsü gereği dörtlüklerdeki bazı eksiklik ve fazlalıklara B ve C nüshaları da dikkate alınarak müdahale edilmiş ve bunlar metinde dipnot olarak belirtilmiştir.

I.2.4. Eserin İçeriği: *Yetim-nâme-i Resûl* adlı manzumede İslam Peygamberi Hz. Muhammed’in yetim bir çocukla yaşadıkları örnek gösterilerek Peygamber’in çocuk sevgisi Ebu Bekir’in anlatıcılığıyla sunulur. Manzume, öncelikle bir dörtlük hâlinde Hz. Muhammed’e övgü ile başlar. Ardından bayram günü evinden çıkıp birbirleriyle bayramlaşan halkın arasına karışan Hz. Muhammed’in bütün çocuklar gülüp oynarken bir duvar dibinde kendi başına çıplak, aç ve ağlayan bir yetim çocuğu görmesi, İslam’ın ilk halifesi Ebu Bekir’in ağzından anlatılır. Kendisine şefkatle yaklaşım hâlini soran Hz. Muhammed çocuğu mutlu etmek için “Ben sana deve olayım, üzerime bin.” der. Buna çok sevinen yetim çocuk, Hz. Muhammed’in sırtına biner. Bu durumu gören Ebu Bekir, bu durumun uygun olup olmadığını Peygamber’e sorar. Bunun uygun olduğunu onaylayan Peygamber, gidip evden ceviz alıp gelmesini ve kendisini, çocuktan satın almasını söyler. Çocukla oynanan bu oyunun sonunda cevizlere karşılık Peygamber’i veren yetim çocuk çok mutlu olur. Son dörtlükte ise bu olaydan çıkarılması gereken ders, Hz. Muhammed’in değeri vurgulanarak ortaya konur.

I.2.5. Eserin Nüshaları: *Yetim-nâme* (Kıssa-ı Yetim-nâme, Kıssa-ı Ğarîb Yetim-nâme, Yetim-nâme-i Resûl Şallâhu ‘Aleyhi ve Sellem): Hz. Muhammed ile yetim bir çocuğun arasında geçen olayların anlatıldığı eserin Leningrad, Paris ve Ankara’da olmak üzere toplam 7 nüshası tespit edilmiştir:

I.2.5.1. Leningrad Nüshaları²

I.2.5.1.1. B 343 (129^a-131^b; 12 str.; istinsah tarihi: XVIII-XIX. yy.)

I.2.5.1.2. B 4109 (18^a-20^b; 15 str.; istinsah tarihi:1249/1833-34; *Kıssa-ı Yetim-nâme*)

I.2.5.1.3. A 116 (14^b-17^b; 14 str.; istinsah tarihi: XIX. yy.)

I.2.5.1.4. B 2823 (222^a-223^a; 14 str.; istinsah tarihi: XIX. yy.)

I.2.5.2. Paris Nüshası

² bk. Dmitrieva, 2002, s. 261-262.

Bibliothèque National 1191 numarada kayıtlı olan eser, *Dīvān-ı Ahmed Yesevî* adlı 112 yapraklık yazmanın içinde *Qıssa-ı Ğarîb Yetîm-nâme* (70^v-72^r; 17 str.; istinsah tarihi: XVIII. yy.) (Blochet, 1993, s.193) adıyla yer almaktadır.

I.2.5.3. Ankara Nüshaları

I.2.5.3.1. Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 1692/2 (1^b/1-4^b/1; 15 str.; *Yetîm-nâme-i Resûl Şallallâhu 'Aleyhi ve Sellem*).

I.2.5.3.2. AÜ Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi İsmail Saib I 746 (140^b-143^b/6; 12~13 str.; *Qıssa-ı Kûdek-nâme*).

I.2.6. Eserin Üzerinde Çalıştığımız Yazma Nüshası: Çalışmamızın çeviri yazılı metin kısmında esas aldığımız nüsha, Ankara Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 1692/2 numarada kayıtlı olan ve manzumenin diğer nüshaları gibi istinsah tarihi ve müstensihi belli olmayan bir nüshadır. 1^b-8^b yapraklarından oluşan yazmanın ilk 3 yaprağında üzerinde çalıştığımız manzume yer almaktadır. 1^b, 10; diğer yaprakları 15 satırdan meydana gelmektedir. Manzum bir düzende yazılan metin, *Yetîm-nâme-i Resûl Şallallâhu 'Aleyhi ve Sellem* başlığıyla başlamaktadır. Kırık talik hatla yazılan metin, harekesizdir.

I.2.7. Eserin Dil Özellikleri: *Yetîm-nâme-i Resûl*'ün nüshaları genellikle kataloglardaki bilgilere göre XVIII-XIX. yüzyıllarda istinsah edilmiştir. Dolayısıyla bu yazma nüshalar, eserin ilk dönem örnekleri değil geç dönemde çoğaltılan, Yesevilik geleneğine ait ürünlerin bir ayağının daima sözlü kültür içinde olmasından dolayı asırlarla mücadele ederek eksilmeler veya eklemelerle yakın zamana ulaşan ve yazıldıkları bölgenin yerel özelliklerini de bünyesine dâhil ederek vücuda getirilmiş nüshalardır. Bu nedenle bu yazma nüsha(lar)dan hareketle eserin dil özellikleriyle ilgili ilk biçimlerin nasıl olduğu hakkında herhangi bir fikir ileri sürmek doğru değildir.

Bu hatırlatmadan sonra eserin genel olarak yazım, ses, biçim ve söz varlığı açısından Doğu Türkçesinin (yaygın adıyla Çağatayca) dil özelliklerini taşıdığını söylemek mümkündür. Çalışmamızda özellikle *Dizin-Sözlük* bölümü, bütün sözcükler yer alacak şekilde hazırlanıp biçim bilgisi yönünden incelenmiş ve Türkçe sözcüklerin ses yapısı bakımından tarihî gelişimlerini ortaya koyabilmek amacıyla Eski ve Orta Türkçedeki biçimlerini gösterecek şekilde tanımlama yoluna gidilmiştir. Metnin bu gramatikal ve tanımlı dizini ve sözlüğü hazırlandığı için ve daha önce Önal Kaya tarafından DTCF İsmail Saib I 746 numaralı nüshasındaki *Qıssa-ı Kûdek-nâme* adıyla yayımlanan çalışmada metnin ayrıntılı dil bilgisi incelemesi yapıldığı için bu bölümde buna yer verilmemiştir. Ancak tenkitli metin olarak çalışılan her üç nüshanın da dil özellikleri; ses bilgisi, biçim bilgisi ve söz varlığı açısından karşılaştırılıp nüshalar arası fark ortaya konmuştur.

Tablo 1. Nüshalar Arası Dil Özelliklerinin Karşılaştırılması

Dil Özellikleri	Açıklama	MK Nüshası (A)	DTCF Nüshası (B)	IOM Nüshası (C)
Ses Bilgisi				
Ses Değişmesi: -b- > -w- > -v-/-y-; -b > -w > -v/-y	A'da -v-, -v; B ve C'de -y-, -y görülür.	s(è)vin- 14/1, év 3/2, suv 19/2	söyün- 14, öy 4, suy(1) 19	s(è)vin- 26, öy 4, -
Ses Değişmesi: k-; k- > ğ-	A ve B'de k- korunurken A'da sadece bir örnekte k- > ğ- ses değişimi görülür.	kol 8/3 ğulağı 16/2	kol 8 kulağı 16	kol 8 kulağı 17
Ses Değişmesi: -k-; -k- > -ğ-	Sözcük içinde temas derecesi bakımından benzeşme konusunda A ve B nüshalarında düzensizlik görülürken C'de düzenli bir biçimde -ğ- görülür.	çoğu- 6/4, kulağı 1/3, kullukıda 38/3	çoku- 6, kulağı 16, kulluğıda 34	- kulağı 29, kulluğıda 34
Ses Değişmesi: -ng-; -ng- > -nk-	A ve C'de yangak "ceviz" sözcüğünde -ng- sesi ko- runurken B'de bu ses, -nk-'ya dönüşmüştür.	yangak 24/2	yanak 24	yangak 24
Ses Değişmesi: t-; t- > d-	A'da ön sıradaki bazı sözcükler- de t-, bir örnek dışında, koru- nurken B'de d-'ye dönüş- mektedir.	tè- 16/4 (15 kez); dè- 20/1 (1 kez), t(è)k 15/3	dè- 16, dèk 15	tè- 16/4 (15 kez); dè- 19 (1 kez), dèk 16

h- Ön Sesi:	<i>h-</i> ön sesi, A'da bir sözcükte görülürken aynı sözcük B ve C'de <i>h-</i> 'sizdir.	hürper- 7/1	ürpey- 7	ürpey- 7
y- Ön Sesi:	<i>y-</i> ön sesi, C'de bir sözcükte görülürken aynı sözcük A'da <i>y-</i> 'sizdir.	ıraç 37	–	yıraç 37
Ses Düşmesi ve İkincil Uzun Ünlü: -Vr; -Vr > VV > Vy	A'da <i>hürper</i> sözcüğünde <i>-r</i> ünsüzü korunurken aynı sözcük B ve C'de <i>hürpey-</i> biçiminde görülür. B ve C'deki <i>hürpey-</i> biçiminin sebebi şöyle izah edilebilir: <i>-r</i> 'nin düşmesi sonucunda önündeki kısa ünlü uzamış (V > VV) sonra da yarı ünlü yarı ünsüz bir ses olan /y/ sesi (VV > Vy) olarak ortaya çıkmıştır.	hürper- 7/1	ürpey- 7	ürpey- 7
Dil Uyumu (kalınlık- incelik):	Her üç nüshada da sözcüklerdeki dil uyumu tamken bu uyumun nüshalardaki birer örnekte bozulduğu görülür.	başğınası <baş+ğına+sı 7/1	başginesi <baş+gine+si 7	başkınası <baş+kına+sı 7
		ümmetiğa <ümmet+i+ğa 1/1	ümmetige <ümmet+i+ge 1	ümmetiğa <ümmet+i+ğa 1

Dudak Uyumu (düzlük-yuvarlaklık):	1. Dudak uyumu bakımından A ve B'de uyumlu olan sözcük, C'de uyum dışıdır.	kıvan- 14/3	kıvan- 14	kıvan- 15
	2. Dudak uyumu bakımından A ve C'de yardımcı ünlünün uyum dışında olduğu birer örnek görülürken aynı sözcük B'de uyum dâhilindedir.	hünım <hün+'m 11/3	hünüm <hün+'m 11	hünım <hün+'m 12
Ünsüz Uyumu:	1. Yaklaşma durumu ekinde A ve C'de ünsüz uyumu görülmezken B'de görülmektedir.	ıraqğa <ıraq+ğa 37, ulağğa <ulağ+ğa 37, yangakğa <yangak+ğa 32/2, 42/3	— — yankakğa <yankak+ğa 37, 40	yıraqğa <yıraq+ğa 37, ulağğa <ulağ+ğa 37, yangakğa <yangak+ğa 32, 37
	2. Görülen geçmiş zaman çekiminde A'da ünsüz uyumu görülmezken B'de görülmekte; C'de ise iki örnekte görülmez, bir örnekte görülür.	çıkıldılar <çık- dı 3/2	çıktılar <çık- tı 4	çıkıldılar <çık- dı 4
		satdı <sat-dı 32/2	sattı <sat-tı 37	satdı <sat-dı 32
	tüşdi <tüş-di 28/4	tüşti <tüş-ti 28	tüşti <tüş-ti 28	

Öndamakslılaştırma:	Eski Türkçede art sırada görülen <i>yori-</i> “yürümek” fiili B’de devam ederken A ve C’de ön sıradan ünlülü biçimi görülmektedir.	yörü-gil 15/1	yoru-gil 15	yörü-gil 16
Ünsüz İkizleşmesi +I > +II ve Aykırılıştırma: +II > +Id	A’da, ünsüz ikizleşmesi biçiminde görülen <i>al > all</i> “ön, huzur” sözcüğü, B ve C’de aykırılıştırmayla <i>all > ald</i> biçiminde Doğu Türkçesinde bir ağız farklılığına işaret etmektedir.	all+ında 25/3	ald+ıda 25	ald+ında 24
Zamir n’si:	A’da, bir örnek dışında, görülen zamir n’si B’de Doğu Türkçesinde olduğu gibi görülmez. C’de ise 2 örnekte zamir n’si görülür.	ağzındın 2/1, allında 25/3, lafzındın 2/3, mağzındın 2/2, tübünde 6	ağzıdın 3, aldıda 25, lafzıdın 3, mağzıdın 3, tüpünde 6	ağzıdın 3, aldında 24, lafzıdın 3, mağzıdın 3, tübünde 6

Biçim Bilgisi**İsim Çekimi**

Aynı İşlevde Farklı Yapım Eklerinin Tercih Edilmesi:	A’da isimden fiil yapım eki +a- tercih edilirken B ve C’de aynı fiilde +la- tercih edilmiştir.	$\widehat{an}ga- < \widehat{an}g+a$ - 43/1	$\widehat{an}gla- < \widehat{an}g+la$ - 41	$\widehat{an}gla < \widehat{an}g+la$ - 42
		$\widehat{t}i\widehat{n}ga- < \widehat{t}i\widehat{n}g+a$ - 43/3	$\widehat{t}i\widehat{n}gla < \widehat{t}i\widehat{n}g+la$ - 41	$\widehat{t}i\widehat{n}gla < \widehat{t}i\widehat{n}g+la$ - 42

İyelik Eki:	III. teklik şahıs iyelik eki, B'de düzenli olarak düz ünlülü; A'daki 1 örnekte düz, 3 örnekte yuvarlak ünlülüdür. C'de ise 3 örnekte düz, 1 örnekte yuvarlak ünlülüdür.	kolun <kol+u+nı 8/3 tügünü <tüg+ü+ni 31/2, 33/1, 3 yükünü <yük+ü+ni 33/1 tübinde <tüb+i+n+de 6	kolın<kol+i+n 8 tügini <tüg+i+ni 31, 32 yükini <yük+i+ni 32 tübinde <tüb+i+n+de 6	kolın <kol+i+n 9 tügün <tüg+i+n 31 yükini <yük+i+ni 31 tübünde <tüb+ü+n+de 6
İlgi Durumu Ekinin Belirtme Durumu İşlevinde Kullanılması:	B'deki 2 örnekte -ing̃ ilgi durumu eki, A'daki örneklerle söz dizimi içinde değerlendirildiğinde belirtme durumu işlevinde kullanılmaktadır. Bu durum ilk bakışta istinsah hatası olarak görülebilir. Ancak Doğu Türk yazı diliyle yazılmış başka metinlerde ¹ de ekin, bu işlevde kullanılması istinsah bölgesine ait bir özellik olarak değerlendirilebileceğini göstermektedir.	'ālemni gül kılğaydı 20/3 m(ē)ni satın alingız 24/3	'āleming̃ gül kılğaydı 21 m(ē)ning̃ satın alinglar 24	'ālemni gül kılğaydı 19 —

³ Bu *aqvālning̃* fi'lğa andağ keltürdüm. "Bu sözleri eyleme öyle geçirdim." (97a/02); Şīr Behrām ve 'Ādil Bahadur 'ning̃ Ceylān diyarına koşun ictimā'ığa revāne éttim. "Şīr Behram ve Adil Bahadır'ı Ceylan diyarına ordu toplamaya gönderdim." (112a/10); 'Abbās Bahadur 'ing̃ yubardım. "Abbas Bahadır'ı gönderdim." (132b/07). (Alper, 2013).

Belirtme Durumu Ekinin İlgisi Durumu İşlevinde Kullanılması:	B'deki 3 örnekte <i>-nI</i> belirtme durumu eki, A ve C'deki örneklerle karşılaştırıldığında ilgi durumu işlevinde kullanılmaktadır.	<i>maḥlūkātīng</i> mağzı 2/2	<i>maḥlūkātın</i> mağzı 3	<i>maḥlūkāt</i> mağzı 3
		<i>tēveniñ</i> tūgü 31/2	<i>tēveni</i> tūgi 31	<i>tēveniñ</i> tūgi 31
		<i>yazuqlarīng</i> maḥvı 19/3	<i>yazuqların</i> maḥvı 19	—
Zamir Çekimi:	I. çokluk şahıs zamirinin ilgi durumu çekiminde A ve C ile B arasında farklılık görülmektedir.	<i>biziñg</i> < <i>biz</i> + <i>ing</i> 37/3	<i>bizniñg</i> < <i>biz</i> + <i>ning</i> 33	<i>bizniñg</i> < <i>biz</i> + <i>ning</i> 35
Edatlar:	1. Soru edati, A ve C'de dudak uyumu dâhilindeyken B'de uyum dışıdır.	<i>revā mı</i> 23/2	<i>revā mu</i> 23	<i>revā mı</i> 22
	2. Birliktelik edati, A ve C ile B'de farklılık göstermektedir.	<i>bile</i> 8/4, 13/2	<i>bilen</i> 8, 40	<i>bile</i> 8
Fiil Çekimi				
Emir Kipi:	II. çokluk şahıs emir çekiminde A ve C'de <i>-ngIz</i> ; B'de ise <i>-UngIz</i> ve <i>-ngIAr</i> biçimi görülür.	<i>alıngız</i> 24/3, <i>k(ë)lingiz</i> 24/2, <i>körüngiz</i> 30, <i>sorungız</i> 30, <i>tutungız</i> 30	<i>alınglar</i> 24, <i>këlingler</i> 24, <i>körüngiz</i> 30, <i>sorungız</i> 30, <i>tutungız</i> 30	— — <i>körüngiz</i> 29, <i>sorungız</i> 29, <i>tutungız</i> 29
Zarf-fiiller:	A ve B'de <i>sat</i> -fili, <i>al-</i> yardımcı fiiline farklı zarf-fiil ekiyle bağlanmaktadır.	<i>satın al-</i> < <i>sat-</i> <i>'n +al-</i> 24/3	<i>satıp al-</i> < <i>sat-</i> <i>'p +al-</i> 24	—

Söz Varlığı

<p>Aynı/Yakın Anımlı Fiillerin Tercih Edilmesi:</p> <p>Aynı/yakın anlamlı fiillerden yararlanma konusunda A ve C’de aynı fiiller tercih edilirken B’de bu iki nüshadan farklı fiiller tercih edilmiştir.</p>	ız- “göndermek” y(è)r yüzige ız- 37/4	koş- “koymak; bırakmak”y(è) y(è)r yüzige koş- 33	ız “göndermek” y(è)r yüzinge ız- 34
	tè- “söylemek, anlatmak” anı <i>tèdi</i> 20/4	ay- “söylemek, anlatmak” andağ <i>aydı</i> 21	tè- “söylemek, anlatmak” anı <i>tèdi</i> 18
	kılınğıl < <i>kıl-n-ğil</i> “yap, davran”	kılığ kıl < <i>kılığ</i> + <i>kıl</i> - “yap, davran”	kılınğıl < <i>kıl-n</i> - <i>ğil</i> “yap, davran”
	têveler t(è)k <i>kılınğıl</i> 15/3	têveler dek <i>kılığ kıl</i> 15	têveler d(è)k <i>kılınğıl</i> 16
	bî-tekellüf (<Far. +Ar.) “sıkıntısız; hemen” 41/2	bî-tevağkuf (<Far. +Ar.) “durmadan; hemen” 39	bî-tekellüf (<Far. +Ar.) “sıkıntısız; hemen” 38
	cihân (<Far.) “dünya” 32/1	çihân (<Far.) “dünya” 37	‘âlem (<Ar.) “dünya” 32
	èri- “erimek” 1/2	sız- “sızmak, erimek” 1	sız- “sızmak, erimek” 1
	girân (<Far.) “ağır, değerli” 1/2	girân “ağır, de- ğerli” (<Far.) 1	girây “ağır, de- ğerli” (<Far.) 1
	Ḥazret (<Ar.) “Peygamber; Hz. Muham- med” 30/3	Resûl (<Ar.) “Peygamber; Hz. Muham- med” 30	Ḥazret (<Ar.) “Peygamber; Hz. Muham- med” 29
	nèdin “niçin” 18/4	nè dèp “niçin” 16	–
	şahâbe (<Ar.) “sahabe” 40/1	aşhâb (<Ar.) “sahabeler” 35	şahâbe (<Ar.) “sahabe” 38
	üze “üst, sırt” 23/3	üst “üst, sırt” 23	üze “üst, sırt” 22
	y(è)tür- “ulaş- mak, yetiş- mek” 15/2	tigür- “ulaş- mak, yetiş- mek” 15	y(è)tür- “ulaş- mak, yetiş- mek” 16
	za ‘îf (<Ar.) “zayıf, yoksul” 30/2	ğarîb (<Ar.) “garip, yoksul” 30	za ‘îf (<Ar.) “zayıf, yoksul” 30

Türkçe ve Alıntı Sözcüklerin Tercih Edilmesi:	A'daki kimi Türkçe sözcükler B ve C'de alıntı sözcükler ile karşılanmıştır.	ķarnım aç “açım” 11/2	gürisne m(è)n (<Far. + T.) “açım” 11	gürisne m(è)n (<Far. + T.) “açım” 12
		oğlan “çocuk” 25/4	kūdek (<Far.) “çocuk” 25	kūdek (<Far.) “çocuk” 25
Yardımcı Fiil:	Aynı yapıdaki birleşik fiillerde B ve C'de aynı yardımcı fiiller kullanılırken A'da farklı yardımcı fiiller tercih edilmiştir.	ħalāş <i>ét-</i> 20/2	ħalāş <i>ķıl-</i> 21	ħalāş <i>ķıl-</i> 19
		‘özr <i>ķol-</i> 29/4	‘özr <i>ay-</i> 29	‘özür <i>ķol-</i> 29
Yeterlik Fiil:	Her üç nüshada Doğu Türkçesinde yaygın olan <i>al-</i> yeterlik fiili kullanıldığı gibi B ve C'de birer örnekte <i>bil-</i> fiili kullanılmıştır.	çıķa <i>almam</i> 10/4, ilte <i>almadı</i> 34	çıķa <i>bilmem</i> 10, artıp <i>almas</i> 31	çıķa <i>bilmen</i> 11, ilte <i>almadı</i> 32

Söz Dizimi

Söz Dizimsel Tercihler:	1. Aynı söz dizimi içinde A ve C'de ismin yalın durumu, B'de ise ismin belirtme durumu tercih edilmiştir.	Nebî ‘özr ķoldı 29/4	Nebî ‘özrin aydı 29	Nebî'ge ‘özür ķoldı 29
	2. Söz dizimi açısından yakın anlamlı ifadeler için A ve C'deki alıntı yapıya karşılık B'de Türkçe bir unsurdan yararlanılmıştır.	ķıymetî satıldım “kıymetle satıldım” 42/2	ķıymet bilen alındım “kıymet ile satın alındım” 40	ķıymetî satıldım “kıymetle satıldım” 40

Nerede ve ne zaman istinsah edildiği bilinmeyen her üç nüshanın ses ve biçim bilgisi, söz varlığı ve söz dizimi açısından karşılaştırılması yapılan tablodaki dil verileri, makalenin boyutunu aşmayacak biçimde öz olarak değerlendirildiğinde nüshaların eskicilliği ve Doğu Türk yazı dilinin ağız atlasıyla ilgili araştırmalarda nispeten bazı sonuçlara ulaşmak mümkündür.

1. Klasik Doğu Türkçesi özelliklerinin eskicil, klasik sonrası metinlerin, özellikle Özbekçe ve Yeni Uygurcaya giden geç dönem metinlerindeki dil unsurlarının ise yenicil olarak ölçüt kabul edildiği⁴ çalışmada şu sonuçlara varılmıştır:

a. /d/ > /ē/ > /y ~ z/ ses gelişiminin /y ~ z/ safhası Harezmi Türkçesi (13-14 yy.) döneminde gerçekleşmiştir. Buna göre ıd- “göndermek” > iē- > iz- biçiminde gelişim gösteren fiil, A ve C nüshaları iz- örneğiyle yenicil özellik göstermektedir. B nüshasında ise bu fiil, *koj-* ile karşılanmıştır.

b. -b- > -w- > -v/-y-; -b > -w > -v/-y ses değişimi açısından Orhun Türkçesinde /b/, Uygur Türkçesinden itibaren ise /w/ olan ses Doğu Türkçesi metinlerinde /v ~ y/ olarak görülür. Özellikle klasik sonrası Doğu Türkçesi metinlerinde daha çok /y/'nin tercih edilmesi ve daha sonra Doğu Türkçesinin devamı olan Özbekçe ve Yeni Uygurcada da /y/'lerin devam etmesi yenicil bir durum olarak karşılanmaktadır. Buna göre A'daki *s(ē)vin-*, *év*, *suν* örnekleri B'deki *söyün-*, *öy*, *suy(i)* örneklerine göre daha eskicil durumda; C ise *s(ē)vin-*, *öy* örnekleriyle A ile B arasında karma bir yapı göstermektedir.

c. Doğu Türkçesi (Çağatay Türkçesi) metinlerinde bazı fiillerde *h-* ön sesi görülebilmektedir. Özellikle Özbekçe ve Yeni Uygurcaya giden geç dönem metinlerinde görülen bu ön ses günümüzde de bu Çağdaş Türk yazı dillerinde kullanılmaktadır: Özb. *hürpey-* ÖTİL II, 712; YUyg. *hürpey-* NECİP 159 <Doğu Türkçesi *ürper-* Seng. 70v17. Dolayısıyla A ve C'de görülen *hürpey-* fiiline göre yenicil özellik gösteren bu nüshalarla *ürpey-* fiilinin görüldüğü B nüshasını karşılaştırdığımızda B'nin daha eskicil olduğu ileri sürülebilir.

ç. Eski Türkçede art sırada görülen *yori-* “yürümek” fiili B'de art sırada ve ikinci hecesi yuvarlak ünlülü biçiminde *yoru-* olarak; A ve C'de Orta Türkçe döneminde görülmeye başlayan ön sıradan ünlülü biçimi *yörü-* ile karşılanmaktadır. Bu örneğe göre üç nüsha arasında eskicil özellikler gösteren B, yenicil olan A ve C nüshalarıdır.

d. Eski Türkçeden itibaren yazılı metinlerde III. teklik şahıs iyelik eki +I biçiminde düz ünlülüdür. B'de görülen *kolın* < *kol+i+n*, *tügini* < *tüg+i+ni*, *yükini* < *yük+i+ni* gibi örneklerde düz biçimlerin devam ettiği dolayısıyla eskicil özellikleri bu örnekle koruduğu ancak A'da görülen *kolun* < *kol+u+ni*,

⁴ Bu konuda Mert, 2017'deki “eskicil ve yenicil” terimleri ve dil verilerine göre uyguladığı nüsha karşılaştırma yönteminden istifade edilmiştir.

tügüni < *tüg+ü+ni*, *yüküni* < *yük+ü+ni* gibi örnekler ise Orta Türkçe geç dönem metinlerinde seyrek olarak karşılaşılmaktadır. Bu nedenle A nüshası daha yenicil özellikler göstermektedir. C nüshası ise *tübünde* < *tüb+ü+n+de* örneği dışında diğer örneklerde *-I* biçiminde görülmektedir. Bu örnekler açısından C nüshası, B'ye daha yakın durmaktadır.

Bu dil verilerinin kullanılması sonucu yapılan değerlendirmelerde B nüshasının daha eskicil özellikler gösterdiği, A nüshasının daha yenicil, C nüshasının ise iki nüsha arasında A nüshasına daha yakın olduğu görülmüştür.

2. Bu dil verilerinden çıkarılan bir diğer sonuç ise ölçünlü yazı dilinde görülen sapmalardır. Üzerinde çalıştığımız metinler hacimli olmadığı için elbette kesin hükümler vermek mümkün değildir ancak ses ve biçim bilgisi ve söz varlığı açısından üç nüshayı karşılaştırdığımızda geç dönem metinlerinde ağız özelliklerinin yazıya geçmeye başladığı, buna bağlı olarak Doğu Türk yazı dilinde farklı ağız bölgelerinin varlığından söz edilebileceği söylenebilir. Nüshaların istinsah tarihi kesin bir şekilde saptanmadan tarihî bir yazı dilini meydana getiren ağız atlası çalışmalarını ortaya koymak elbette güçtür. Ancak ağız atlası çalışmalarında kullanılacak dil ölçütlerine katkı sunması bakımından bu şekilde nüshaların karşılaştırılması da önemlidir. Yaptığımız çalışmaya göre Doğu Türk yazı dilinin ağız bölgelerinin tespitinde kullanılabilecek dil ölçütleri ise şunlardır: **1.** *t-*; *t > d-*; **2.** *b > w > v/y*. **3.** *k-*; *k > g*. **4.** *h-* ve *y-* ön sesi. **5.** *-Vr*; *r* düşmesi ve ikincil uzun ünlü(ler)nün durumu. **6.** Aykırılışma: *+II > +Id*. **7.** Zamir *n*'sinin durumu. **8.** III. teklik şahıs iyelik eki. **9.** İlgi durumu ekinin işlevleri. **10.** II. çokluk şahıs emir kipi. **11.** Yeterlik fiili. **12.** Söz varlığındaki tercihler. **13.** Söz dizimsel tercihler.

II. Çeviri Yazı Metin ve Türkiye Türkçesine Aktarma

Metni Kurarken: Tenkitli metin çalışmamızda esas aldığımız nüsha, Ankara'daki Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 1692/2 numarada kayıtlı olan el yazmasıdır (A nüshası). Bunun dışında metni kurarken sağlam bir metin oluşturmak için yine Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi İsmail Saib I 746 numarada kayıtlı nüsha (B nüshası) ve Rusya Bilimler Akademisi Doğu Yazmaları Enstitüsü B 343 numarada kayıtlı nüshalardan (C nüshası) istifade edilmiş ve tenkitli metin çalışması yapılmıştır. Hangi tarihte telif ve istinsah edildikleri bilinmeyen her üç nüsha arasından Millî Kütüphane nüshasını esas almamızın sebebi, Yesevilikteki hikmet geleneği içinde daha çok dörtlüklerin hâkim olması ve bu nüshanın da dörtlükler hâlinde kaydedilmiş olmasıdır. Nüsha farklılıkları dipnot olarak belirtilmiştir. Ayrıca bu üç yazma nüsha dışında eksik olan Paris nüshası ve yine Bakırgan'daki Şems-i Asî'ye ait *Yetimname* manzumesi de metni doğru anlamak için okunup değerlendirilmiştir. Her üç nüshada farklı sayıda birimlerle karşılaşılmıştır:

A nüshasında 43 dörtlük; B’de 41, C’de ise 40 beyit yer almaktadır. Ayrıca bu birimlerin sıralamasında da nüshalar arasında farklılıklar bulunmaktadır. Metni kurarken bu sayı ve sıralama farklılıkları da dikkate alınmış ve dipnot olarak belirtilerek bazı müdahalelerde bulunulmuştur. Metinden farklı alanlarda istifade edilmesi göz önünde bulundurularak *Yetimname* adlı manzume Doğu Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarımı yapılmıştır.

^[1b/1] **Yetīm-nāme-i Resūl Şallallāhu ‘Aleyhi ve Sellem**⁵

Resul’ün –Allah’ın selamı üzerine olsun - Yetim<le ilgili> Hikâyesi

Tenkitledi Metin Türkiye

Türkçesine Aktarım

1. Muşafa’dın müjde ⁷ ümmetiğe ⁷ k(è)ldi ya ⁸	<i>Mustafa’dan ümmetine bir müjde geldi ya,</i>
Dürr-i girān ⁹ -bahāi ¹⁰ bizge revān kıldı ya ¹¹	<i>Değerli bir inciye bize gönderdi ya,</i>
Dürr-i yetīm erür bil ¹² kulağığa yahşî el ¹³	<i>İnsan kulağına yaraşır eşsiz incidir, bil!</i>
Uşal ¹⁴ dürrni ¹⁵ fikr kıl nê şadefdin eridi ya ¹⁶	<i>O inciye düşün! Hangi sedekten sızdı ya!</i>
2. Sızdı Resul ağzındın ¹⁷	<i>Resul(’ün) ağzından döküldü</i>
Maḥlūkātın ¹⁸ mağzındın ¹⁹	<i>Yaratılmışların özünden</i>
Ebū Bekr<ing> ²⁰ lafzındın ²¹	<i>Ebu Bekir’in sözünden</i>
Andağ ²² haber b(è)rldi ²³ ya	<i>Şöyle haber verildi ya!</i>

⁵ Yetīm-nāme-i Resūl Şallallāhu ‘Aleyhi ve Sellem: Kıssa-yı Küdek-nāme B. Yetīm-nāme C.

⁶ müjde A.

⁷ ümmetige B.

⁸ kèldi-yā B. kèldi-yā C.

⁹ girāy C.

¹⁰ bahāsın B.

¹¹ kıldı-yā C.

¹² A’da yok.

¹³ kulağığa yahşî el: kulağıngge halka kıl B. kulağıngğa yahşî al C.

¹⁴ uşol B.

¹⁵ dürrni B.

¹⁶ eridi yā: sızdı-yā B. sızdı-yā C.

¹⁷ ağzındın B. ağzındın C.

¹⁸ maḥlūkātını B. maḥlūkāt C.

¹⁹ mağzındın B. mağzındın C.

²⁰ Ebā Bekrni B. Ebā Bekr C.

²¹ lafzındın C.

²² andağ B. andağ C.

²³ b(è)rldi C.

3. Aydı bir kün Peygâmbere²⁴
 Êvdin²⁵ nâ-gâh²⁶ çıkdılar²⁷
 Hâlâyıknı kördiler
 'İydlaşurlar²⁸ êrdi ya²⁹
4. Ol³⁰ kün³¹ rüz-ı 'İyd êrdi
 Uluğ kiçik yığıldı³²
 Oynap külüp yörürdi³³
 Bir sâ'atî turdı ya³⁴
5. Gürüh gürüh oğlanlar³⁵
 K(ê)yyip³⁶ arıg hōş tonlar³⁷
 Minip türlüğ tēveler³⁸
 'İydlaşurlar³⁹ êrdi ya⁴⁰
6. ^[2a/1] Kördi bir tam⁴¹ tūbinde⁴²
- Anlattı: "Bir gün Peygamber,
 Ansızın evden çıktılar,
 Halkı gördüler,
 Bayramlaşıyordular ya!
 O gün bayram günüydü,
 Büyük küçük toplandı,
 Oynayıp gülüp yürürdü,
 Bir an durdu ya!
 Yiğın yiğın çocuklar,
 Temiz, güzel giysiler giyip
 Çeşitli develere binip
 Bayramlaşıyordular ya!
 Bir duvar dibinde*

²⁴ Peygamber B.

²⁵ öydin B. öydin 'WYWDYN C.

²⁶ nâ-geh B. nâ-geh C.

²⁷ çıktılar B.

²⁸ 'İydlaşur A. 'İydlaşur B.

²⁹ Eylemlerin önceliği açısından B ve C'deki sıralanış daha doğru olduğu için A'daki 1 ve 2. dizeler ile 3 ve 4. dizelerin yeri değiştirildi: aydı bir kün peygâm-ber nâ-geh öydin çıktılar/ hâlâyıknı kördiler 'İydlaşur êrdi-ya B. aydı bir kün peygâm-ber nâ-geh öydin çıktılar/ hâlâyıknı kördiler 'İydlaşurlar êrdi-ya C.

³⁰ bir B. bir C.

³¹ kün: A'da yok.

³² uluğ kiçik yığıldı: uluğ kiçikni kördi B. uluğ kiçikni kördi C.

³³ yorudı B. yörüdü C.

³⁴ Dize: nâ-geh öydin çıktı-ya B.

³⁵ Bu dize, B'de bulunmamaktadır; ancak sonraki üç dize farklı biçimde sıralanarak B'de 12. beyitte yer almaktadır: m(ê)ning t(ê)ngim oğlanlar minip türlüğ tēveler/k(ê)yyip arıg hōş tonlar 'İydlaşurlar êrdi-ya.

³⁶ k(ê)yyip B.

³⁷ tonlar B. tonlar C. Ayrıca bu dize, B'de 12. beytin ikinci dizesinde bulunmaktadır.

³⁸ Bu dize B'de 12. beytin ilk dizesinde bulunmaktadır.

³⁹ 'İydlaşur A. oynaşurlar C.

⁴⁰ Bu dize B'de 12. beytin ikinci dizesinde 'İydlaşurlar êrdi-ya biçiminde geçmektedir.

⁴¹ bir tam: tamning C.

⁴² tūpide B. tūbinde C.

- Ma‘rekening⁴³ burcında⁴⁴
 Bir tıfl⁴⁵-ı nā-resīde
 Çoğup⁴⁶ turur érdi ya
 7. Başğınası hürpeyip⁴⁷
 Yüzginesi⁴⁸ sarğayıp⁴⁹
 Közginenin⁵⁰ yaşartıp⁵¹
 Yığlap turur érdi ya
 8. K(è)ldi Resül⁵² kaşığa
 Raħm kıldı⁵³ hālīga
 Kōlun⁵⁴ koydı başığa
 Şefkat bile⁵⁵ sordı⁵⁶ ya
 9. Aydı ki s(è)n kimdin s(è)n⁵⁷
 Kaydın munda⁵⁸ k(è)lding s(è)n⁵⁹
 Nè y(è)rlerde⁶⁰ érding s(è)n⁶¹
 Ayğıl maŋa⁶² tedi⁶³ ya
- Savaş meydanının burcunda*
Körpe bir çocuk
<Yere> vurup çukur oluşturuyordu ya.
Başcağızı ürkiüp
Yüzceğizi sararıp
Gözceğizi yaşarıp
Ağlıyordu ya.
Resul, karşısına geldi,
Hâline acıyıp
Elini başına koydu,
Şefkatle sordu ya.
Sordu: “Sen kim<ler>densin?
Sen buraya nereden geldin?
<Daha önce> neredeydin?”
“Bana anlat” dedi ya.

⁴³ ma‘rekecin A.

⁴⁴ k(è)ynide B. ğarkında C.

⁴⁵ tıfl B.

⁴⁶ çokup B. çöküp C.

⁴⁷ başğınası hürpeyip: başginesi ürpeyip B. başkınası ürpeyip C.

⁴⁸ yüzkinesi C.

⁴⁹ sarğarıp B.

⁵⁰ közkinesin C.

⁵¹ közginenin yaşartıp: közginesi yaşarıp B.

⁵² k(è)ldi Resül: Resül k(è)ldi C.

⁵³ raħm kıldı: raħīm kıılır C.

⁵⁴ kōlın B. kōlın C.

⁵⁵ bilen B.

⁵⁶ turdı B.

⁵⁷ sordı Resül kimi-s(è)n B. sordı s(è)n kimning s(è)n C.

⁵⁸ kaydın munda: munda kaydın B.

⁵⁹ kēlip s(è)n B.

⁶⁰ y(è)rlerde: YRL’D’ A. y(è)rlerdin B.

⁶¹ érür-s(è)n B.

⁶² ayğıl maŋa: maŋa ayğıl B.

⁶³ dedi B. dedi C.

10. Aydı ki m(è)n⁶⁴ yetim m(è)n
Yetimlikde yitip⁶⁵ m(è)n
Gam lâyıga⁶⁶ batıp m(è)n
Çıka almam⁶⁷ tedi⁶⁸ ya⁶⁹
11. Berehne m(è)n tonum yok
Karnım aç u⁷⁰ nânım yok
Anıñ için hünim⁷¹ yok
Nê⁷² kılayın tedi⁷³ ya
12. M(è)ning t(è)ngim⁷⁴ oğlanlar⁷⁵
K(è)yip arıg hōş tonlar⁷⁶
Oynap külüp⁷⁷ yörürler⁷⁸
M(è)n bu hâlde tedi ya⁷⁹
13. Resül aydı m(è)n sanğa⁸⁰
Têve bolayın bile⁸¹

*Cevap verdi: "Ben yetimim,
Yetimlikte kaybolmuşum,
Gam çamuruna batmışım,
<İçinden> çıkamam!" dedi ya.*

*"Çıplağım, elbisem yok,
Karnım aç ve ekmeğim yok,
Onun için kanım yok,
Ne yapayım?" dedi ya.*

*"Benim yaşıtm <olan> çocuklar,
Temiz <ve> güzel elbiseler giyip
Oynayıp güliüp eğlenirler<ken>;
Ben bu hâlde<yim>" dedi ya.*

*Resul, söyledi: "O hâlde,
Ben sana deve olayım,*

⁶⁴ aydı ki m(è)n: aydı öksük B. dèdi öksüz C.

⁶⁵ batıp C.

⁶⁶ lâyıga A. gamğa lâyıq C.

⁶⁷ çıka almam: çıka bilmem B. çıka bilmen C.

⁶⁸ dèdi B.

⁶⁹ tedi-yâ C.

⁷⁰ karnım aç u: gürisine m(è)n B. gürisine m(è)n C.

⁷¹ hünüm B.

⁷² nê: T' A.

⁷³ dèdi B.

⁷⁴ dèngim C.

⁷⁵ Bu dize, B'de 12. beytin ilk dizesinde bulunmaktadır. Bu beyitteki ifadeler, A'da 5 ve 12. dörtlüklerde kısmen tekrarlanmaktadır.

⁷⁶ Bu dize, B'de 12. beytin ikinci dizesinde bulunmaktadır. A'da ise 5. dörtlükte geçerek iki kez tekrar edilmiştir.

⁷⁷ oynap külüp: 'ıydaşıban C.

⁷⁸ Bu dize, B'de yok.

⁷⁹ Bu dize, B'de yok.

⁸⁰ İlk iki dizedeki sözcüklerin dizimi B'de farklı: Resül aydı m(è)n sanğa/Têve bolayın bile: Resül aydı m(è)n hele têve bolayın sanğa B. C'de ise ilk dize şöyle başlamaktadır: Kim Resül aydı m(è)n sanğa C.

⁸¹ helâ B. hele Kaya. hilâ C.

^{12b/1} Mingil revān⁸² s(è)n m̃nga⁸³

Oğlan bakıp küldi ya⁸⁴

14. Yetīm besī s(è)vindi⁸⁵

İçi taşı yarudı⁸⁶

Ol tēvege⁸⁷ kıvandı⁸⁸

K(è)lip revān mindi ya⁸⁹

15. Aydı⁹⁰ tēvem yōrūgil⁹¹

M(è)ni anda y(è)tūrgil⁹²

Tēveler⁹³ t(è)k⁹⁴ kılm̃gil⁹⁵

Resūl andağ⁹⁶ kıldı ya⁹⁷

16. Ol tēveler⁹⁸ ‘af⁹⁹ ‘afi¹⁰⁰

Ėştīp¹⁰¹ oğlan ġulađı¹⁰²

Eyā¹⁰³ tēvem s(è)n tađı

Sen, hemen bana bin!”

Çocuk bakıp güldü ya.

Yetim, çok sevindi,

İçi dışı parladı,

O deve için mutlu oldu

Gelip hemen bindi ya.

Söyledi: “Devem yürü!

Beni oraya götür!

Develer gibi davran!”

Resul, öyle yaptı ya.

O develer<in> afaffi<nı>,

Çocuğ<un> ġulađı duyup

“Ey devem, sen de

⁸² oğlan B.

⁸³ s(è)n m̃nga: üstümge C.

⁸⁴ küldi-yā C.

⁸⁵ söyümdi B. sēvindi C.

⁸⁶ yaruldu C.

⁸⁷ dēvege C.

⁸⁸ kıvanıp B. kıvanıp C.

⁸⁹ mindi-yā C.

⁹⁰ aytur C.

⁹¹ yoruđıl B.

⁹² tēgūrgil B. tēgūrgil C. Ayrıca B’de 2 ve 3. dizelerin sıralanışı farklı: tēveler dēk kılık kılm̃ m(è)ni anda tēgūrgil.

⁹³ tēw<e>ler C.

⁹⁴ dēk B. dēk C.

⁹⁵ kılık kılm̃ B. kılm̃m C.

⁹⁶ andağ B. andağ C.

⁹⁷ kıldı-yā B. kıldı-yā C.

⁹⁸ aytur C.

⁹⁹ ‘afv A.

¹⁰⁰ ‘afvı A. ‘afın B. ‘afın C.

¹⁰¹ aňđlap B.

¹⁰² ġulađı B. ġulađı C.

¹⁰³ èy C.

- 'Af¹⁰⁴ 'af¹⁰⁵ kılgıl tedi¹⁰⁶ ya¹⁰⁷ *Af af yap!" dedi ya.*
17. Têve bigin¹⁰⁸ ol Refref¹⁰⁹ *Deve gibi ol Refref,*
 Kıldı dü-bâre¹¹⁰ 'af¹¹¹ 'af *İki kat oldu af af,*
 Cümle¹¹² ferîşte şaf şaf *Bütün melekler saf saf*
 K(è)lip turur êrdi ya *Gelmişti ya.*
18. Hâtif tedi¹¹³ hey hey bes¹¹⁴ *Hatîf dedi: "Hey hey! Yeter!*
 Mundın artuğ hüküm êrnes *Bundan fazla<sına> hüküm geçmez!"*
 Êşitkil êy bü'l-heves *"Ey hevesli, dinle!*
 Nêdin andağ¹¹⁵ tedi¹¹⁶ ya *Neden böyle <olduğunu>" dedi ya.*
19. 'Afv¹¹⁷ 'afv¹¹⁸ anıng 'afvıdur¹¹⁹ *"Af, af onun affıdır,*
 Raḥmetinîng suvıdur¹²⁰ *Rahmetinin suyudur,*
 Yazuqlarıng¹²¹ maḥvıdur¹²² *Günahların yok olmasıdır,*
 Va 'de andağ¹²³ êrdi ya *Böyle söz verilmişti ya.*
20. Yana bir 'afv¹²⁴ dègeydi¹²⁵ *Yine bir af deseydi,*

104 'afv A.

105 'afv A.

106 dèdi B.

107 tedi-yâ C.

108 bu kün B.

109 rāf C.

110 dü-bār C.

111 'afv A.

112 cümle' B.

113 aydı B.

114 sin Kaya.

115 nêdin andağ: nè dèp aydı B.

116 dèdi B.

117 'af B.

118 'af B.

119 'affıdur B.

120 raḥmetinîng suvıdur: raḥmet anıng suvıdur B.

121 yazuqları B.

122 saçıpdur Kaya.

123 andağ B.

124 'af B. 'af C.

125 dègey-idi C.

Barın hālāş étkeydi¹²⁶
 ‘Ālemni¹²⁷ gül kılgaydı
 Hâtif ani¹²⁸ tēdi¹²⁹ ya¹³⁰

[3a/1]

21. Ēkki hişşe ümmeti¹³¹
 Ēkki ‘afvda¹³² kütuldu
 Üçünçide bes¹³³ tēdi¹³⁴
 Bir hişşesi qaldı ya¹³⁵
22. Uşbu¹³⁶ hālda¹³⁷ ērdiler
 Şahābeler kördiler¹³⁸
 Bu hāletni¹³⁹ bildiler¹⁴⁰
 Barça hayrān kıldı¹⁴¹ ya¹⁴²
23. Şiddīk aytur¹⁴³ yā Nebī
¹⁴⁴ Revā mıdur¹⁴⁵ bu şabī
 Üzenġizge¹⁴⁶ mingeli¹⁴⁷

*Hepsini kurtaracaktı,
 Ālemi gül<le> donatacaktı.”
 Hatif, bunları dedi ya.*

*İki kısım ümmeti,
 İki afa kurtuldu,
 Üçüncüsünde “Yeter!” dedi.
 Bir kısmı kaldı ya.
 İşte bu hâldeydiler,
 Sahabeler gördüler,
 Bu durumu fark ettiler,
 Hepsi hayran kaldı ya.
 Sıddık, sorar: “Ya Nebi!
 Bu çocuğ<un> uygun mudur
 Üzerinize binmesi?”*

¹²⁶ kılgaydı B. kılgaydı C.

¹²⁷ ‘āleming B.

¹²⁸ andağ B.

¹²⁹ aydı B.

¹³⁰ tēdi-yā C.

¹³¹ ümmeti: ‘MTY MNY A.

¹³² ‘afda B. ‘afda C.

¹³³ sin Kaya.

¹³⁴ dēdi B. dēdi C.

¹³⁵ qaldı-yā C.

¹³⁶ ol B.

¹³⁷ hālette B.

¹³⁸ kēldiler B. C’de bu dize yok.

¹³⁹ hāletini A.

¹⁴⁰ bildiler: PYLDYL’R A; kördiler B. C’de bu dize yok.

¹⁴¹ qaldı B. qaldı C.

¹⁴² qaldı-yā C.

¹⁴³ aydı B. aydı C.

¹⁴⁴ hey: HY A. hece bakımından fazla. B ve C’de yok.

¹⁴⁵ mudur B.

¹⁴⁶ üstünġizge B.

¹⁴⁷ mingeni C.

- Resûl ârî tēdi¹⁴⁸ ya
 24. Resûl aydı barıngız¹⁴⁹
 Yangak¹⁵⁰ alıp k(è)lingiz¹⁵¹
 M(è)ni¹⁵² satın¹⁵³ alıngız¹⁵⁴
 Ebū Bekr bardı ya¹⁵⁵
 25. Revān évge¹⁵⁶ yügürdi
 Yangak alıp¹⁵⁷ k(è)ltürdi
 K(è)lip allında¹⁵⁸ turdı
 Oğlan¹⁵⁹ anı kördü ya
 26. Körgeç¹⁶⁰ anı tiledi
 Ebū¹⁶¹ Bekir b(è)r tēdi¹⁶²
 Nēçe¹⁶³ tegāfūl¹⁶⁴ urdı¹⁶⁵
 Oğlan be-cid¹⁶⁶ boldı ya¹⁶⁷
 27. Şiddik aytur¹⁶⁸ tēvingni¹⁶⁹
- Resul, "Evet" dedi ya.
 Resul, dedi: "Gidiniz,
 Ceviz alıp geliniz,
 Beni satın alınız."
 Ebu Bekir gitti ya.
 Hemen eve koştı,
 Ceviz alıp getirdi,
 Gelip karşısında durdu,
 Çocuk onu gördü ya.
 Görünce, onu istedi:
 "Ebu Bekir ver!" dedi.
 Nasıl anlamazlıktan geldi.
 Çocuk sabırsızlandı ya
 Şiddik söyler: "Deveni*

¹⁴⁸ dēdi B.

¹⁴⁹ yārānlar B. barıng C.

¹⁵⁰ yanğak B.

¹⁵¹ kēlingler B. C'de bu dize yok.

¹⁵² m(è)ning B.

¹⁵³ satıp B.

¹⁵⁴ alınglar B. C'de bu dize yok.

¹⁵⁵ Ebū Bekr bardı yā: yā Ebā Bekr dēdi-ya B. Ebā Bekr hōş tēdi C.

¹⁵⁶ revān évge: Şiddik ol dem B. évge: öyge C.

¹⁵⁷ yangak alıp: altı yanğak B. altı yangak C.

¹⁵⁸ aldıda B. aldında C.

¹⁵⁹ küdek B. küdek C.

¹⁶⁰ körgeç: K'RK'Ç A.

¹⁶¹ Bū B. Ebā C.

¹⁶² b(è)r tēdi: anğa b(è)rmedi B. b(è)rmedi C

¹⁶³ nēçe: PNÇH A.

¹⁶⁴ tegāfūl: tegāfil TĠ'FYL C.

¹⁶⁵ kıldı C.

¹⁶⁶ be-ced C.

¹⁶⁷ oğlan be-cid boldı yā: küdek yıglaptur dēdi-ya B. küdek yıglap turdı ya Kaya.

¹⁶⁸ aydı B. aydı C.

¹⁶⁹ tēvingni B.

- B(è)rseng b(è)rey yangaknı¹⁷⁰
 Tève¹⁷¹ bèrip almaknı
 Kūdek sehel kōrdı ya
 28. Aydı turung¹⁷² tüşeyin¹⁷³
 Yangakların¹⁷⁴ köreyin¹⁷⁵
 13b/1 Tèvem sizge¹⁷⁶ b(è)reyin
 T(è)yü¹⁷⁷ revān tüşdi¹⁷⁸ ya
 29. Yangakların¹⁷⁹ b(è)rdiler
 Tèvesini aldılar
 Kōnglini¹⁸⁰ hōş kıldılar
 Nebi¹⁸¹ ‘özrin¹⁸² kıldı¹⁸³ ya
 30. Yetim hālın¹⁸⁴ sorunğız
 Ža ‘ifğa¹⁸⁵ kol¹⁸⁶ tutunğız
 Andağ¹⁸⁷ Hāzret¹⁸⁸ körünğiz
 Yetimge nē¹⁸⁹ kıldı ya
 31. Bilse èrdi ol şabī
- Versen cevizi vereyim.”*
Deve<yi> verip <cevizi> almayı
Çocuk kolay gördü ya.
Söyledi: “Durun! İneyim,
Cevizleri göreyim,
Devemi size vereyim.”
Diyerek hemen indi ya.
Cevizleri verdiler,
Devesini aldılar,
Gönlünü hoş tuttular,
Nebi özrünü diledi ya.
Yetim<in> hālını sorunuz,
Güçsüze kol kanat geriniz,
<İşte> böyle Hazret görünüz,
Yetime ne yaptı ya.
“O çocuk bilseydi

¹⁷⁰ yanaknı B. yangaknı C.

¹⁷¹ tève TYW C.

¹⁷² oğlan B.

¹⁷³ tüşeyin: NWŞ’BYN A.

¹⁷⁴ yanakların B. yangakların C.

¹⁷⁵ alayın B. alayın C.

¹⁷⁶ sizge: SRK’ A. SRK’ C.

¹⁷⁷ küdek B.

¹⁷⁸ tüşti B.

¹⁷⁹ yanakların B.

¹⁸⁰ kōngli C.

¹⁸¹ Nebiğe C.

¹⁸² ‘özr A. ‘özür C.

¹⁸³ aydı B.

¹⁸⁴ bedā: BD’ hece bakımından fazla. B’de yok.

¹⁸⁵ ğarīb B. ža ‘if C.

¹⁸⁶ kolın B. kolun C.

¹⁸⁷ andağ B. mundağ C.

¹⁸⁸ Resūlnı B. Hāzret: HŞRT C.

¹⁸⁹ neler B.

- Ol tēvenin¹⁹⁰ tūgünü¹⁹¹ *O devenin tūyünü <dahi>*
 On¹⁹² sēkkiz mīng¹⁹³ 'ālemğa¹⁹⁴ *On sekiz bin âleme*
 Bērmes ērdi tēdi¹⁹⁵ ya *Vermezdi." dedi ya.*
 32. Ėkki cihān¹⁹⁶ naḳdını¹⁹⁷ *İki cihan<in> servetini*
 Altı yanḳaḳğa¹⁹⁸ satdı¹⁹⁹ *Altı cevize sattı.*
 Kıymetini²⁰⁰ bilmedi *Kıymetini bilmedi,*
 Kūdekligin kıldı ya *Çocukluğunu gösterdi ya.*
 33. Satdı ērse²⁰¹ tūgünü²⁰² *Tūyünü sattığında*
 İlte almadı²⁰³ yükünü²⁰⁴ *Yükünü taşıyamadı,*
 İzlep anıḡ tūgünü *Onun tūyünü arayıp*
 Қақан tapar ēmdi ya²⁰⁵ *Şimdi nasıl bulur ya?*
 34. Ol ḡōd²⁰⁶ kıldı oḡlanlıḳ *O, kendisi çocukluk yaptı,*
 S(ē)n kıлмаḡıl nā-dānlıḳ *Sen cahillik yapma!*
 Sūdā kıлма ziyānlıḳ²⁰⁷ *Alışverişte zarar etme!*
 Nebbet sanḡa²⁰⁸ kēldi ya *Sıra sana geldi ya.*
 35. Oldur s(ē)ni kötergen²⁰⁹ *Seni götüren odur,*

¹⁹⁰ tēve anıḡ A. tēveni B.

¹⁹¹ tūgini B. tūgin C.

¹⁹² ol A.

¹⁹³ mīng: MNYNK B.

¹⁹⁴ 'ālemni C.

¹⁹⁵ bērmes ērdi tēdi: bērmegey tēdi A. b(ē)rse bolmas ērdi B. bir bērmes ērdi C.

¹⁹⁶ çihān B. 'ālem C.

¹⁹⁷ na'tını C.

¹⁹⁸ yanḳaḳğa B.

¹⁹⁹ sattı B.

²⁰⁰ kıymeti A.

²⁰¹ satdı ērse: bilse ērdi B.

²⁰² tūgini B. tēveni C.

²⁰³ ilte almadı: artıp almas B. ilte almas C.

²⁰⁴ yükini B. yükini C.

²⁰⁵ izlep anıḡ tūgünü/қақан tapar ēmdi yā: anda anı kördüğünü izlep tapmas ērdi-ya B. anda ni kördüğünü izlep tapmas irdi-ya Kaya. Қақа<n> anıḡ tūgin izlep tapmas ērdi ya C.

²⁰⁶ kim B.

²⁰⁷ ziyānlıḳ: ZY'NYḲ A.

²⁰⁸ bızge B.

²⁰⁹ tēgürgen B. satdurgan C.

- Ol²¹⁰ menzilge y(è)türgen²¹¹
 Ağır yükünġ²¹² kötergen
 Kâdir kudret êrdi²¹³ ya
- [4a/1]
36. S(è)wgen²¹⁴ üçün ümmetin
 Aldı ağır minnetin
 Hâk ta ‘âlâ minnetin²¹⁵
 Bizinġ²¹⁶ üçün aldı ya²¹⁷
37. ‘Arşdın uluġ²¹⁸ menzili
 Anda²¹⁹ êrdi ol velî²²⁰
 Bizinġ²²¹ üçün Hâk Mevlâ²²²
 Y(è)r yüziġe²²³ ızdı²²⁴ ya
38. Nêçün²²⁵ anı bilmes²²⁶ s(è)n
 Câninġ²²⁷ fidâ kılmâs s(è)n
 Kulluġıda²²⁸ ölmâs s(è)n
- O menzile ulaştıran,
 Ağır yükünü kaldıran
 Her şeye gücü yeten kudretti ya.*
- Ümmetini sevdiği için
 Ağır yükümlülüğü aldı
 Yüce Allah yükümlülüğünü
 Bizim için aldı ya.*
- Arştan büyük menzili
 Oradaydı o veli,
 Bizim için Hak Mevla
 Yeryüzüne gönderdi.*
- Niçin onu bilmezsin
 Canını feda etmezsin
 Kulluğunda ölmezsin*

²¹⁰ bu B. bu C.

²¹¹ keltürgen B. tegtürgen C.

²¹² yükün C.

²¹³ kudret êrdi: Hüdâ dèdi B. kudret b(êr)di C.

²¹⁴ s(è)wgen C.

²¹⁵ minnetin: NYTYN A.

²¹⁶ bizinġ C.

²¹⁷ Bu dizeler B’de yok.

²¹⁸ narı B. narı C.

²¹⁹ andaġ C.

²²⁰ velî: WY A.

²²¹ bizinġ B. bizinġ C.

²²² celî B.

²²³ y(è)r yüziġe C.

²²⁴ koydı B.

²²⁵ nê çün B. nê üçün C.

²²⁶ söymes B. s(è)wmes C.

²²⁷ cânın A.

²²⁸ kulluġıda B. kulluġıda C.

- Bilgen fidâ kıldı²²⁹ ya²³⁰
39. Sattı²³¹ altı²³² yaŋgakğa
Munġluġ boldı²³³ ulakğa
Sefer kılġunġ ırakğa²³⁴
Nâ-dân andaġ²³⁵ kıldı ya²³⁶
40. Ol mu'ciz-i kâyinât²³⁷
Şahâbeġa²³⁸ her sâ' at
Satılġanın mübahât²³⁹
Kılıp turur êrdi²⁴⁰ ya
41. Qarındaşım ol Yûsuf
Satıldı bî-tevellüf²⁴¹
Umup²⁴² Haq'dın telatıf²⁴³
Fâhr kıllur êrdi ya²⁴⁴
42. M(è)n hem bahâ kılındım²⁴⁵
Kıymet²⁴⁶ bilen²⁴⁷ bilindim²⁴⁸
- <Onu> bilen feda etti ya.
Altı cevize sattı,
Süvariye dertlendi.
Uzaġa gideceksin.
Böyle cahillik yaptı ya.
O kâinatın mucizesi<nin>,
Sahabe<ler> için her an,
Satılması övünç
<Kaynaġı> olmuştur ya.
Kardeşim o Yûsuf,
Hemen satıldı.
Hak'tan lütuf umup
Överdi ya.
Ben de değerlendim.
Kıymetle anıldım.

²²⁹ bilgen fidâ kıldı: eyâ ġâfil dedi B.

²³⁰ kıldı-yâ C.

²³¹ satma C.

²³² anı C.

²³³ bolmak C.

²³⁴ yırakğa C.

²³⁵ andaġ C.

²³⁶ Bu dizeler B'de yok. kıldı-yâ C.

²³⁷ ol mu'ciz-i kâyinât: her kimige bu mevcüdât B. her kimige bu mevcüdât Kaya. mu'ciz-i kâ' inât C.

²³⁸ aşhâbıġa B.

²³⁹ satılġanın mübahât: kılġandır münâcât B. satġanın münâc<â>t C.

²⁴⁰ turur êrdi: bolmas dedi B. aytur tedi-yâ C.

²⁴¹ bî-tevaqquf B.

²⁴² ümmîd C.

²⁴³ talıf B. telatıf Kaya. taleflik C.

²⁴⁴ êrdi-yâ C.

²⁴⁵ kıldım C.

²⁴⁶ kıymetî A.

²⁴⁷ A'da yok. bile C.

²⁴⁸ alındım B. satıldım C.

Bêş²⁴⁹ yanğakğa²⁵⁰ satıldım
 Şükürü'llâh²⁵¹ tedi²⁵² ya
 43. Eyâ gâfil angâgıl²⁵³
 Öz özünğni²⁵⁴ tanğagıl²⁵⁵
^{14b/1}Bu sözlerni tınğagıl²⁵⁶
 Şems-i 'Ăşî²⁵⁷ tedi²⁵⁸ ya

*Beş cevize satıldım.
 "Allah'a şükürler olsun" dedi ya
 Ey gafil, anla!
 Kendi kendine hâkim ol!
 Bu sözleri dinle!
 Şems-i Asi dedi ya.*

²⁴⁹ altı C.

²⁵⁰ yanğakğa B.

²⁵¹ şükru'llâh A. şükru'llâh B.

²⁵² dedi B.

²⁵³ anğlağıl B. angâ C.

²⁵⁴ özünge B.

²⁵⁵ yığlağıl B. tınğlağıl C.

²⁵⁶ tınğlağıl B. anğlağıl C.

²⁵⁷ Şems-i 'Ăşî: Kûl Süleymân B.

²⁵⁸ aydı B. aydı C.

III. Dizin ve Sözlük

Sıra: a ā b c ç d e ē f g ğ h ĩ ĵ j k
l m n n̄ ŋ ñ o ō ö p r s̄ s̄ s̄ t t̄ u
ū ü v y z z̄ z̄ ž

A / Ā / 'A / 'Ā

aç (< DLT *āç* CTD III, 3; < ET. *a:ç* (*ac*) ED 17a; < AT. **āç* TEKİN 1995, 171) aç, karnı aç 11/2.

'**af** (< Ar.) devenin bağırması 16/1, 16/4, 16/4, 17/2, 17/2; '*a.ı* 16/1.

'**afv** (< Ar.) (günah) bağışlama 19/1, 19/1, 20/1; '*a. da* 21/2; '*a.idur* 19/1.

ağır (< ET. *ağır* ED 88b; < AT. **āğır* TEKİN 1995, 171) ağır 35/3, 36/2.

ağız (< ET. *ağız* ED98a; < AT. **āğız* TEKİN 1995, 171) *ağız a. indın* 2/1.

al- (< ET. *al-* ED 124b) I. almak, elde etmek *a. -dı* 36/2, 36/4; *a. -p* 24/2, 25/2; II. satın almak *a. -dılar* 29/2; *a. -ıngız* (satın a.) 24/3.

'**ālem** (< Ar.) dünya, âlem '*ā. ğa* 31/3; '*ā. ni* 20/3.

al (l) (< ET. *al* ED 121a; < AT. **hāl* TEKİN 1995, 172; Çağ. *al+ığa* > *all+ığa*, *al+ıda* > *all+ıda* (ikizleşme) +l>+ld: *all*> *ald* KAÇALİN 1990, 258-259) ön, huzur, karşı *a. ında* 25/3.

alma- (< al-ma-; → < ET. *al-* ED 124b) yeterlilik ifade eder; -A+bil- *a. -dı* (ilte al) 33/2; *a.-m* (çıkma al) 10/4.

almağ (< al-mağ; → < ET. *al-* ED 124b) *alma a. ni* 27/3.

altı (< ET. *altı* ED 130b) 6, altı 32/2, 39/1.

anġa- (< Doġu T. *anġ+a-* → Batı T. *anġ+la-* “anlamak, idrak etmek” ERASLAN 1999, 347; < AH_{18/22} *anġa-* “anlamak, bilmek” ARAT 2006, Fihrist III; *anġ-a-* < *anġ-* “to remember, call to mind” → Seng. 50v8 *anġ-* ‘yād kerden ve fehmiġden ve mütezekkır Őoden’ “to remember, understand, call to mind” ED 168a) anlamak *a. -ġıl* 43/1.

anda onda, orada, o zamanda; bk. *ol*

andaġ (< **a+nı+teg* ~ **a+n+da+oġ*; < ET. *andaġ* ~ *andaġ* ED 177a; *andaġ* ~ *antaġ* “böyle, bunun gibi” GABAIN § 190; < Orh. T. *antag* ~ *anteg* “onun gibi, böyle” < **anı teg* TEKİN 2000, § 272) o Şekilde, öyle; → *andaġ* 18/4.

andaġ (< **a+nı+teg* ~ **a+n+da+oġ*; < ET. *andaġ* ~ *andaġ* ED 177a; *andaġ* ~ *antaġ* “böyle, bunun gibi” GABAIN § 190; < Orh. T. *antag* ~ *anteg* “onun gibi, böyle” < **anı teg* TEKİN 2000, § 272) o Şekilde, öyle 2/3, 15/4, 19/4, 30/3, 39/4; → *andaġ*

anı onu; bk. *ol*

anınġ onun; bk. *ol*

arıġ (< Doġu T. Seng.37v15 ~ 37v12 ~ 37v21 *arıġ* ~ *arı* ~ *arıġ* _{SS15} *arıġ*; < Har. T. ME 69-1/NF 38-2 *arıġ*; < DLT *arı-ġ* CTD III, 11; < ET. *arıġ-* < *arı-* ED 213b; *arıġ* < *arı-ġ* ERDAL I, 181; *āri-*, *ārri-* ‘temiz olmak’ Kırg. *ārçı-* ‘temizlemek’ < Moġ. **ārı-* = AT *ārı-* TEKİN 1995, 95-171) temiz 5/2, 12/2.

ārī (< Far.) evet, elbette 23/4.

'**arŝ** (< Ar.) dokuzuncu gök '*a. dın* 37/1.

- artuḳ** (< ET. *art-uḳ* ED 204b) e. -dAn daha fazla (mundin a.) 18/2.
- ay-** (< ET. *ay-* ED 266a) söylemek, demek, anlatmak *a.-di* 3/1, 9/1, 13/1, 15/1, 24/1, 28/1; *a.-g̃ul* 9/4, 10/1.
- ayt-** (< ET. *ay-t-* ED 268b) söylemek, demek *a.-ur* 23/1, 27/1.

B

- bahā** (< Far.) değer, kıymet (b. kılın-) 42/1.
- bahāī** (< Far.) değerli, kıymetli (dürr-i girān-b.) 1b/01.
- baḳ-** (< ET. *bak-* ED 311a) bakmak *b.-'p* 13/4.
- bar-** (< ET. *bar-* ED 354a) varmak, ulaşmak, gitmek *b.-di* 24/4; *b.-iṅgız* 24/1.
- barça** (< ET. *bar+ça* ED 356b) zm. hepsi, herkes 22/4.
- barı** (< Doğu T. ^{§§ 68} *barı* < Har. T. ^{KE} *barı*; → < ET. *barı* ED 353a; < Orh. T. *barı* “hepsi” < *bār+ı* TEKİN 2000, § 279/4; < **bā-r+ı* KAÇALİN, 907) zm. hepsi *b. n* 20/2.
- baş** (< ET. *baş* ED 375a) baş, kafa *b. ıḡa* 8/3.
- başgıma** (< baş+gına; → < ET. *baş* ED 375a; +gına < Orh. T. +*klñA* TEKİN 2000, § 165) başçağız *b. sı* 7/1.
- bat-** (< DLT *bat-* CTD III, 68; < Uyg. T. *bat-* ED 298a) batmak *b.-'p m(è)n* 10/3.
- be-cid** (< Far.) sabırsızlıkla, heyecanla 26/4.
- bèr-** (< ET. *bèr-* ED 354b; < Orh. T. *ber-* ~ *bir-* [bè:r-] TEKİN 2000, § 56; < AT. **bè:r-* TEKİN 1995, 182) vermek *b. (b(è)r-)* 26/2; *b.-di* (haber b.) 2/3; *b.-diler* (b(è)r-) 29/1; *b.-ey* (b(è)r-) 27/2; *b.-eyin* (b(è)r-) 28/3; *b.-'p* 27/3; *b.-mes* èrdi 31/4; *b.-seng* (b(è)r-) 27/2.
- berehne** (< Far.) çıplak, yalın 11/1.
- bes** (< Far.) yeter, yeterli, kâfi 18/1, 21/3.
- besī** (< Far.) pek çok, çok fazla 14/1.
- bêş** (< Doğu T. ^{Abuş.62a} *bêş*; < Har. T. ^{ME 77-1/NF 10-14} *bêş*; DLT *bêş* CTD III, 71; < ET. *bê:ş* ED 376a; < Orh. T. *b(e)ş* ~ *bış* [bè:ş] TEKİN 2000, § 56) 5, beş 42/3.
- bigin** (< kibi+n; → < ET. *ki:b+i* ED 686a; < AT. **kè:p* TEKİN 1995, 182) e. gibi; (tève b.) 17/1.
- bil-** (< ET. *bil-* ED 330b) bilmek, anlamak *b.-diler* 22/3; *b.-gen* 38/4; *b.-mes* 38/1; *b.-se* èrdi 31/1.
- bile** (< ET. *bir+le* ED 364b) I. e. ile (şefkat b.) 8/4; II. bağ. o hâlde, öyleyse 13/2.
- bilin-** (< bil-'n-; < ET. *bil-* ED 330b) bilinmek *b.-dim* 42/2.
- bilme-** (< bil-me-; → < ET. *bil-* ED 330b) bilmemek *b.-di* 32/3.
- bir** (< Doğu T. *bir* ECKMANN, § 54/a; < ET. *bi:r* ED 353b; *bir* GABAIN, § 202; < Orh. T. *bir* [bīr] TEKİN 2000, § 58; < AT. **bīr* TEKİN 1995, 183) bir 3/1, 4/4, 6/1, 6/3, 20/1, 21/4.
- bī-tekellüf** (< Far. *bī-* + Ar. *tekellüf*) sıklıkla; hemen 41/2.
- biz** (< ET. *biz* ED 388a; GABAIN, § 189; < Orh. T. *biz* TEKİN 2000, § 271; < AT. **bi+z* TEKİN, Mak. I, 30, 190) zm. biz *b. ge* 1/2; *b. iṅ* 36/4, 37/3.
- bol-** (< ET. *bol-* ED 331a; < Orh. T. *bol-* [böl]- TEKİN 2000, § 49; <

AT. **böl-* TEKİN 1995, 177) I. olmak *b. -ayın* 13/2; II. olmak, yardımcı fiil *b. -dı* (necîd *b.*) 26/4, (munglug *b.*) 39/2.

bu (< ET. *bu*: ED 291b; < Uyg. T. *bo* GABAIN, § 190; < Orh. T. *bu* TEKİN 2000, § 272; < AT. **bō* TEKİN 1995, 177) sıf. *bu* 12/4, 22/3, 23/2.

burc (< Ar.) kale surlarındaki savunma kulesi *b. inda* 6/2.

bü'l-heves (< Far.) hevesli, aklına geleni yapmak isteyen 18/3.

C

cān (< Far.) can *c.ing* 38/2.

cihān (< Far.) dünya, âlem 32/1.

cümle (< Ar.) bütün 17/3.

Ç

çık- (< DLT *çık-* CTD III, 93; < ET. *taş+ık-* ED 405b) çıkmak, ayrılmak, uzaklaşmak *ç. -a al-* 10/4; *ç. -dılar* 3/2.

çoğu- (< Doğu T. ^{Abuş. 113a} *çoku-*, ^{Seng.} *çoku-* ^{213r28} *çoku-* ^{Seng. 214r6} *çok-* ^{ss 106} *çok-* ^{mak}; < DLT *çok-* “swoop down (bird)” CTD III, 94; *çok-/çoku-* “to swoop down, to peck, peck out” ED 406a; *çoku-* < *çok-u*-KAÇALİN, 926) vurup çukur oluşturmak, çukur açmak *ç. -p* 6/4.

D

dê- (< ET. *tê-* ED 433b; < Orh. T. *te- ~ ti-* [tê:-] TEKİN 2000, § 56; < AT. **tê-* TEKİN 1995, 182) demek, söylemek *d. -geydi* 20/1; → *tê-*

dü-bāre (< Far. *dü* + Far. *bāre*) iki kat etme, katmerleme (*d. kıl*) 17/2.

dürr (< Ar.) inci (*dür*) *d.ni* 1/4; (*d.-i girān-bahāī*) 1/2; (*d.-i yetīm*) 1/3.

E

Ebū Bekir (< Ar. *Ebū Bekr*; ö.i.) Hz. Ebu Bekir, İslam'ın ilk halifesi 24/4, 26/2; *E. ing* 2/3.

èkki (< Doğu T. *iki ~ ikki* ECKMANN, § 54/a; < ET. *èkki* ED 101b; *iki, eki* GABAIN, § 202; Yenisey Yzt. ^{Tuva I 3} *è:ki* TEKİN 2000, § 11; < AT. **è:ki* TEKİN 1995, 181) 2, *iki* 21/1, 21/2, 32/1.

èl (< ET. *è:l* ED 121b; Yenisey Yzt. *è:l* TEKİN 2000, § 56; < AT. **è:l* TEKİN 1995, 181) halk, insanlar 1/3.

èmdi (< ET. **am+tu* ED 156b; < Orh. T. *amtı* < **am+tu* **am* “şu an” TEKİN 2000, § 179) zf. şimdi, şu an 33/4.

èr- (< ET. ¹*er-* ED 193b; < Orh. T. *er-* TEKİN 2000, § 52) imek, olmak, var olmak *è.-ür* 1/3; *è.-di* (‘ıydlaşur *è.*) 3/4, 5/3, (*rüz-ı* ‘ıyd *è.*) 4/1, (*çoğup* turur *è.*) 6/4, (*yığlap* turur *è.*) 7/4, (*k(è)lip* turur *è.*) 17/4, (*andağ* *è.*) 19/4, (*bilse* *è.*) 31/1, (*bêrmes* *è.*) 31/4, (*kudret* *è.*) 35/4, (*anda* *è.*) 37/2, (*kılıp* turur *è.*) 40/4, (*kılur* *è.*) 41/4; *è.-ding* (*y(è)rlerde* *è.*) 9/3; *è.-di ler* (*hâlda* *è.*) 22/1; *è.-mes* (*hükm* *è.*) 18/2; *è.-se* (*satdı* *è.*) 33/1.

èri- (< ET.) erimek, sızmak 1/4.

èşit- (< ET. *èşid-* ED 257b; < Orh. T. *èşid- ~ işid-* [èşid-] TEKİN 2000, § 55) işitmek, duymak *è.-ip* (èştip) 16/2; *è.-kil* 18/3.

èt- (< ET. *è:t-* ED 36b; Yenisey Yzt. *è:t-* TEKİN 2000, § 56; < AT. **è:t-* TEKİN 1995, 182) etmek, yapmak, yardımcı fiil *è. -keydi* (*hâlâş* *è.*) 20/2.

- év** (< Uyg. T. *e:w* ED 3b; < Orh. T. *eb* TEKİN 2000, § 52, 242) *ev é. din* 3/2; *é. ge* 25/1.
- éy** (< ET. *ay* ED 265b) *ünl. ey!* 18/3.
- eyā** (< Far.) *ünl. ey!* 16/3, 43/1.

F

- fahr** (< Ar.) *iftihar, övünç* (f. *kıl*) 41/4.
- ferište** (< Far.) *melek* 17/3.
- fidā** (< Ar.) *uğruna verme, kurban* (f. *kıl*) 38/2, 38/4.
- fıkr** (< Ar.) *fikir, düşünce* (f. *kıl*) 1/4.

G / Ğ

- gāfil** (< Ar.) *gafil, gaflette bulunan, ilerisini düşünmeyen* 43/1.
- gam** (< Ar. *gamm*) *gam, keder, sıkıntı* 10/3.
- girān** (< Far.) *ağır* (*dürr-i g.-bahāī*) 1/2.
- gulağ** (< ET. *kulkağ* ED 621a; < Orh. T. *kulkağ* < **kulgağ* TEKİN 2000, § 131) *kulak* *ğ.ı* 16/2; → **kulag**
- gül** (< Far. *gol*) *gül* 20/3.
- gürüh** (< Far.) *cemaat, bölük, kısım* (g. *gürüh*) 5/1, 5/1.

H / Ĥ / Ħ

- haber** (< Ar.) *haber* (*h. ber*) 2/4.
- Ĥak** (< Ar. *ħakk*; ö.i.) *Allah, Tanrı* 37/3, (*H. ta'ālā*) 36/3; *H. din* 41/3.
- hāl** (< Ar.) *hâl, durum, vaziyet* *h.da* 12/4, 22/1; *h.ıga* 8/2; *h.in* 30/1.
- ĥalāş** (< Ar.) *kurtulma* (*h. ét*) 20/2.
- ĥalāyık** (< Ar. *ĥalā'ik*) *insanlar, halk* *h. n* 3/3.
- hālet** (< Ar.) *hâl, durum* *h. ini* 22/3.
- hātif** (< Ar.) *gayipten gelen ses* 18/1, 20/4.

- ĥayrān** (< Ar.) *şaşma, şaşkınlık* (*h. kıl*) 22/4.

- Ĥazret** (< Ar.) *hürmet edilen, saygı gösterilen kişiler için kullanılan söz; Hz. Muhammed* 30/3.

- hem** (< Far.) *e. da, de; kuvvetlendirme edatı* 42/1.

- her** (< Far.) *her, bütün, hep; her bir* 40/2.

- hey** *ünl. hey!*; *seslenme ünlemi* 18/1, 18/1, 23/2.

- ĥişşe** (< Ar.) *hisse, pay* 21/1; *h. si* 21/4.

- ĥöd** (< Far.) *kendi* 34/1.

- ĥoš** (< Far.) *hoş, güzel, iyi* 5/2, 12/2; (*h. kıl*) 29/3.

- ĥün** (< Far.) *kan* *h. 'm* 11/3.

- ĥüküm** (< Ar.) *hüküm, karar; emir* 18/1.

- hürpey-** (< ^{h+}*ürpey-*; → Doğu T. ^{Seng. 70v17} *ürper-* < DLT *ürper-* < *ürpe-* CTD III, 61; Özb. *hürpey-* ÖTİL II, 712; YUyg. *hürpey-* NECİP 159; *ürper-* < **ürp+e-* ED 199b; *ürper-* < *ür-p-er-* GÜLENSOY II, 994) *ürpermek* *h. -p* 7/1.

I

- ıraq** (< Doğu T. ^{Seng. 349r25} *yırağ* ~ *yırağ* ^{SS311} *yırağ* < DLT *yırağ* < *yıra-* CTD III, 228; < Uyg. T. *ıraq* < *ıra-* ~ *yıra-k* ED 214a; (y) *ıra-k* OTWF I, 233; < ^{y+}*ıra-k* ED 198a *ıra-*) *uzak* *ı. ga* 39/3.

- ıyd** (< Ar.) *bayram* (*rüz-ı 'ı.*) 4/1.

- ıydlaş-** (< Ar. *ıyd* + T. *-laş-*) *bayramlaşmak* *ı.-ur erdi* 3/4, 5/4.

- ız-** (< Har. T. ^{Tef. 17a/34} *ız-* (ئىز); AH ^{B15/2} *ız-* (ئىز); < DLT *ıd-* CTD III, 32; < ET. *ı:d-*; *ı:d-* ED 37b; < Orh. T. *ı- ~ ıd-* [*ı- ~ ıd-*] TEKİN 2000, § 47; < AT. **ı- ~ ıd-* TEKİN 1995, 175) *göndermek* *ı.-dı* 37/4.

İ / İ / İ

- iç** (< ET. *iç* ED 17a) iç, gönül *i.i* (i. taşı yaru-) 14/2.
- ilt-** (< ET. *elt-* ED 132a; < Orh. T. *elt- ~ ilt-* [êlt-] TEKİN 2000, § 55) iletmek, götürmek *i.-e al-* 33/2.
- izle-** (< Har. T. ^{KE 3r3/NF 21-11} *izle-* < AT. **îz* TEKİN 1995, 183; → *iste-* ED 243a; *izde-* “aramak” < **îz+de-* [~*îz+le-] ÖZYETGİN 241₄₈₆) aramak *i.-p* 33/3.

K / K

- kaçan** (< Doğu T. *kaçan* “ne zaman?” < **ka* ECKMANN, § 64/c; < ET. *kaçan* ED 592a; GABAIN, § 194; < Orh. T. *kaçan* < **ka(n)* TEKİN 2000, § 278/5; < **ka* GÜLENSOY 2007, 706) zf. nasıl 33/4.
- kâdir** (< Ar.) kudret sahibi, güçlü 35/4.
- kal-** (< ET. *kal-* ED 615b; Yenisey Yzt. ^{Elegest I 9} *kâl-* TEKİN 2000, § 10, § 45 < AT. **kâl-* TEKİN 1995, 173) kalmak *k.-di* 21/4.
- karındaş** (< Doğu T. ^{Seng. 271v26} *kardaş* ^{Seng. 272v15/§S 217} *karındaş* < Har. T. ^{ME 125-2/NF 257-16} *karındaş*; Kıp. T. ^{CC} *karandaş* ^{BM/BV/CC/GT} *karındaş* KTS 127, 128; < DLT *karın+daş* CTD III, 130; < Uyg. T. *kardaş* ED 662a; *karın+daş* VeeWT 238b; *karındaş* DS 427a; *karandaş*, *karındaş* < *karın* ED 662a; *ka+daş* “kardeş, aynı annenin karnından doğan karın eşi”, *kâr* “kap” >, *kar+daş* “kardeş”, *kârın* < *kâr+‘n* > *karın+daş* KAÇA-LİN 2006, 193) kardeş *k.-m* 41/1.
- kar(ı)n** (< ET. *karın* ED 661a) karın *k.-m* 11/2.

kaş (< ET. *ka:ş* ED 669a; < Orh. T. *kaş* [kâş] TEKİN 2000, § 45; < AT. **kâş* TEKİN 1995, 173) karış, huzur, nezd *k. ığa* 8/1.

kaydın (< Doğu T. *kaş / kayu* “hani, hangi?” + *dın* < **ka* ECKMANN, § 64/c; < ET. ³*kaş* ED 674a → *ka:nyu:* ED 632b; *kanyuda* GABAIN, § 194; < **ka* GÜLENSOY 2007, 706) zm. nereden 9/2.

kâyinât (< Ar. *kâ'ināt*) var olan şeylerin hepsi; dünya (mu‘ciz-i k.) 40/1.

kêl- (< ET. *kel-* ED 715b; < Orh. T. *kel-* TEKİN 2000, § 52) gelmek *k.-di* (k(ê)l-) 1/1, (k(ê)l-) 8/1, 34/4; *k.-dîng* (k(ê)l-) 9/2; *k.-in̄giz* (k(ê)l-) 24/2; *k.-ip* (k(ê)l-) 14/4, (k(ê)l-) 25/3; *k.-ip turur êrdi* (k(ê)l-) 17/4.

k(ê)ltür- (< ET. *kel-tür-* ED 716b) getirmek *k.-di* 25/2.

k(ê)y- (< DLT *keç-* CTD III, 99; < ET. *ke:d-* ED 700b) giymek *k.-ip* 5/2, 12/2.

kıl- (< ET. *kıl-* ED 616a) I. yapmak *k.-ayın* 11/4; *k.-dı* 15/4, 30/3; *k.-ğaydı* 20/3; II. kılmak, etmek, yardımcı fiil *k.* (fikir k.) 1/4; *k.-dı* (revân k.) 1/2, (rahım k.) 8/2, (dü-bâre k.) 17/2, (hayrân k.) 22/4, (küdeklilik k.) 32/4, (oğlanlık k.) 34/1, (fidâ k.) 38/4, (nâ-dân k.) 39/4; *k.-dılar* (hōş k.) 29/3; *k.-gül* (‘afv k.) 16/4; *k.-ğung* (sefer k.) 39/3; *k.-p turur êrdi* (mübâhât k.) 40/4; *k.-mas* (fidâ k.) 38/2; *k.-ur êrdi* (fağr k.) 41/4.

kılın- (< *kıl-n-*; → < ET. *kıl-* ED 616a) I. kendi kendine yapmak *k.-gül*

- 15/3; II. kılmak, etmek, yardımcı fiil (bahā k.) *k. -dim* 42/1.
- kılma-** (< kıl-ma-; → <ET. *kıl-* ED 616a) kılmamak, etmemek, yardımcı fiil *k.* (ziyānlık k.) 34/3; *k. -ğil* (nā-dānlık k.) 34/2.
- kıvan-** (< Doğu T. ^{Abus.150a} *kıvan-*; → < DLT *kıw* “luck, fortune” CTD III, 139; < ET. *kıv* ED 579a; *kıvan-* <*kıv+a-n-* KAÇALIN, 961) sevinmek, mutlu olmak *k-dı* 14/3.
- kıymet** (< Ar.) değer, kıymet 42/2; *k.i-ni* 32/3.
- ki** (< Far.) bağ. ki 9/1, 10/1.
- kiçik** (< ET. *kiçig* ED 696a) küçük (uluğ k.) 4/2.
- kim** (< ET. *kim* ~ *kem* ED 720b; <Orh. T. *kem* TEKİN 2000, § 52) zm. kim; kimse, kişi *k. din* 9/1.
- kol** (< ET. *ko:l* ED 614b; < AT. **kōl* TEKİN 1995, 178) el *k. un* 8/3, (k. tut) 30/2.
- kol-** (< ET. *kol-* ED 616b) istemek, dilemek *k. -dı* (‘özr k.) 29/4.
- koym-** (< DLT *koğ-* ~ *koj-* < **ko-* CTD III, 1 40; < ET. *ko:d-* < **ko:-* ED 595b; < Orh. T. < **ko-d-* TEKİN 2000, § 219) koymak *k. -dı* 8/3.
- köng(ü)l** (< ET. *köngül* ED 731b) gönül *k.ini* (könglini) 29/3.
- kör-** (< ET. *kör-* ED 736a) görmek *k. -di* 6/1, 25/4, 27/3; *k. -diler* 3/3, 22/2; *k.-eyin* 28/2; *k.-geç* 26/1; *k.-üngiz* 30/3.
- köter-** (< Doğu T. ^{Seng. 302v27} *köter-* < Har. T. ^{ME 60-6- 8-2} *köter-* ~ *kötür-* < DLT *kötür-* CTD III, 111; < ET. *kötür-* ED 706a) kaldırmak, götürmek *k. -gen* 35/1, 35/3.
- közgine** (< köz+gine; → < ET. *kö:z* ED 756b; +*gine* < Orh. T. +*kİnA* TEKİN 2000, § 165) gözceğiz *k. sin* 7/3.
- küdek** (< Far.) çocuk 27/4.
- küdeklilik** (< Far. *küdek* + T. +*lik*) çocuklu *k.in* (küdekligin kıl) 32/4.
- küdrət** (< Ar.) kudret, güç 35/4.
- kulağ** (< ET. *kulkağ* ED 621a; < Orh. T. *kulkağ* < **kulgağ* TEKİN 2000, § 131) kulak *k. ığa* 1/3; → **ğulağ**
- kulluk** (< ET. *kul+luğ* ED 620b) kulluk *k.ıda* 38/3.
- kutul-** (< Doğu T. ^{Seng. 284v4} *kurtul-* ~ *kutul-* < ET. *kutul-* ED 602a ~ *kuturul-* ~ *kurtul-* ED 650a; *kurtul-* (*kuturul-* < **kutur-^ul-*) OTWF II, 735, 736) kurtulmak *k. -dı* 21/2.
- kül-** (< ET. *kül-* ED 715b) gülmek *k.-di* 13/4; *k. -^up* 4/3, 12/3.
- kün** (< ET. *kün* ED 725a; < Orh. T. *kün* [kün] TEKİN 2000, § 62; < AT. **kün* TEKİN 1995, 185) gün 3/1, 4/1.

L

lâfz (< Far.) lafz, söz *l. -ındın* 2/3.

lây (< Far.) çamur *l.ığa* 10/3.

M

mağz (< Ar.) iç, öz *m. ındın* 2/2.

maḥlūḳāt (< Ar. *maḥlūḳ* + Ar. -*āt*) yaratılmış olanlar *m. ing* 2/2.

maḥv (< Ar.) yok etme *m. ıdur* 19/3.

māḡa zm. bana; bk. *m(è)n*

ma‘reke (< Ar.) savaş meydanı *m.ning* 6/2.

m(è)n (< ET. *ben* ED 346b ~ *men* ED 766b; < Uyg. T. *men* ~ *min* GABAIN, § 189; < Orh. T. *ben* ~ *men* TEKİN 2000, § 271/1; <

AT. **bi+(n)* “ben” TEKİN 1995, Mak. I, 30, 190, 228) I. zm. ben 10/1, 12/4, 13/1, 42/1; *m(è)niñ* (< ET. *men+ing* ED 346b; GABAIN, § 189 < Orh. T. *bening* ~ *mening* TEKİN 2000, § 271/2) 12/1; *m(è)ni* (< *men+ni*; < ET. *mèni* ED 346b; *mini* GABAIN, § 189; < Orh. T. *bini* TEKİN 2000, § 271/3) 15/2, 24/3; *manga* (< *men+ge*; < ET. *manga* ED 346b; GABAIN, § 189 < Orh. T. *baŋa* ~ *maŋa* TEKİN 2000, § 271/4) 9/4, 13/3; II. 1. teklik şahıs bildirme (-Xm) ifade eder. (berehne m.) 11/1; (yetim m.) 10/1; III. 1. teklik şahıs ifade eder. (batıp m.) 10/3; (yitip m.) 10/2.

m(è)ni zm. beni; bk. *m(è)n*

m(è)niñ zm. benim; bk. *m(è)n*

menzil (< Ar.) menzil, konak yeri *m. ge* 35/2; *m. i* 37/1.

Mevlā (< Ar.) Allah 37/3.

mu (< ET. *mU* GABAIN, § 356; < Orh. T. *mU* TEKİN 2000, 250) soru edatı (revā m.dur) 23/2.

min- (< Doğu T. ^{Abuş. 174b/Seng. 321r14} *min-*; < Har. T. ^{KE 158r4 ~ 78v13/NF 374-2 ~ 415-4} *min-* ~ *mün-*; < DLT *mün-* CTD III, 120; < ET. *bin-* ED 348a; < AT. **bīn-* TEKİN 1995, 183) binmek *m.-di* 14/4; *m. -geli* 23/3; *m.-gil* 13/3; *m. -'p* 5/3.

minnet (< Ar.) minnet *m.in* 36/2, 36/3.

mu (< ET. *bu*: ED 291b; < Uyg. T. *bo* GABAIN, § 190; < Orh. T. *bu* TEKİN 2000, § 272/1; < AT. **bō* TEKİN 1995, 177) zm. bu **munda** (< ET. *mu+n+da* ED 291b-292b; < Uyg. T. *munta* ~ *muntada* ~ *muntuda* GABAIN § 190; < Orh. T. *bunta* TEKİN 2000, § 314, 315§) 9/2;

mundın (< ET. *mu+n+dın* ED 291b-292b; < Uyg. T. *munta* ~ *muntada* ~ *muntuda* GABAIN § 190; < Orh. T. *bunta* TEKİN 2000, § 314, § 315) 18/2.

mu'ciz (< Ar.) mucize, Allah'ın emriyle peygamberler tarafından yapılan ve halkı hayrette bırakan olağanüstü durumlar (m.-i kāyinat) 40/1.

munda bunda, burada; bk. *mu* (< *bu*)

mundın bundan; bk. *mu* (< *bu*)

munğluğ (< Doğu T. ^{Seng. 320v25} *munğ-* ^{ME 76-4} *luğ*; < Har. T. ^{NF 286-6} *munğluğ*; < DLT *munğ+* ^{ME 76-4} *luğ* CTD III, 120; < ET. *munğ+* ^{NF 286-6} *luğ* ED 769a; *bunğluğ* → *munğ-* ^{NF 286-6} *luğ* ED 351a) kederli, tasalı (m. bol) 39/2.

Muṣṭafā (< Ar.; ö.i.) Hz. Muhammed, İslam Peygamberi *M. +dın* 1/1.

mübāhāt (< Ar.) övünme (m. kıl) 40/3.

müjdeī (< Far.) bir müjde, bir muştı (m. k(è)l) 1/1.

N

nā-dān (< Far. *nā-* + Far. *-dān*) bilmez, cahil (n. kıl) 39/4.

nā-dānlıq (< Far. *nā-* + Far. *-dān* + T. *+lıq*) cahillik, cehalet (n. kıl) 34/2.

nā-gāh (< Far. *nā-* + Far. *gāh*) ansızın 3/2.

naqd (< Ar.) para, para olarak bulunan servet *n. unı* 32/1.

nān (< Far.) ekmek *n.'m* 11/2.

nā-resīde (< Far. *nā-* + Far. *resīde*) körpe (tıfl-ı n.) 6/3.

nè (< ET. *ne*: ED 774a; *ne* GABAIN § 195; < Orh. T. *ne* TEKİN 2000, § 275/2; < AT. **nē* TEKİN 1995,

181) zm. ne, hangi 1/4, 9/3; (n. kıl) 11/4, 30/4.

Nebî (< Ar.) Hz. Muhammed 23/1, 29/4.

neçid (< Ar.) yürekli (adam); aslan (gibi) (n. bol) 26/4.

nêçe (< nê+çe) nasıl 26/3.

nêçün (< nê+üçün) niçin, neden 38/1.

nêdin (< Doğu T. *nê+din* ECKMANN, § 64/b; < Har. T. ^{NF 82-7} *nêdin*; Kıp. T. ^{KK/TZ} *neden* KTS 199) niçin, neden. 18/4.

nevbet (< Ar.) sıra, nöbet, sıra ile yapılan iş 34/4.

O

oğlan (< ET. *oğul+an* ED 83b; TMEN II, 498, 502) çocuk 13/4, 16/2, 25/4, 26/4; *o. lar* 5/1, 12/1.

oğlanlık (< ET. *oğlan+luk* ED 87a) çocukluk (o. kıl) 34/1.

ol (< ET. *ol* ED 123a; GABAIN, § 190; < Orh. T. *ol* TEKİN 2000, § 271) I. zm. o 34/1; *o. dur* 35/2; *anîng* 19/1, 33/3; *anîng için* 11/3; *anı* 20/4, 25/4, 26/1, 38/1; *anda* 15/2, 37/2; II. sf. o 4/1, 14/3, 16/1, 17/1, 31/1, 31/2, 35/2, 37/2, 40/1, 41/1.

on s(è)kkiz ming 18.000, on sekiz bin (o. 'ālem) 31/3.

oyna- (< Uyg. T. *oy(u)n+a:-* ED 275a; < AT. **ōyun(a)-* TEKİN 1995, 177) oynamak *o.-p* 4/3, 12/3.

Ö / 'Ö

öl- (< ET. *öl-* ED 125b) ölmek *ö.-mes* 38/3.

öz (< ET. *ö:z* ED 278a; < AT. **ōz* TEKİN 1995, 183) zm. öz, kendi 43/2; *ö. iingni* 43/2.

'öZR (< Ar.) bir kusur veya suçun hoş görülmesini gerektiren sebep 'ö. *in* ('ö. kol) 29/4.

P

Peygamber (< Far.) peygamber; Hz. Muhammed 3/1.

R

rahm (< Ar.) acıma, esirgeme, koruma (r. kıl) 8/2.

rahmet (< Ar.) acıma, esirgeme, koruma *r.ining* 19/2.

Refref (< Ar.) Hz. Muhammed'in Miraç Gecesi bindiği dört binekten sonuncusu 17/1.

Resül (< Ar.) elçi, peygamber; Hz. Muhammed 2/1, 8/1, 13/1, 15/4, 23/4, 24/1; (yetim-nâme-i R.) 1^b/01.

revā (< Far.) yakışır, uygun 23/2.

revān (< Far.) I. giden, yürüyen (r. kıl) 1/2; II. hemen 13/3, 14/4, 25/1, 28/4.

rüz (< Far.) gün (r.-ı 'ıyd) 4/1.

S / Ş

sā'at (< Ar.) saat, an, vakit 40/2.

sā'atî (< Ar. *sā'at* + Far *-î*) saatlik 4/4.

şabî (< Ar.) çocuk 23/2, 31/1.

şadef (< Ar.) sedef, inci kabuğu *ş. din* 1/4.

şaf (< Ar.) saf, sıra, dizi, (ş. şaf) 17/3, 17/3.

şahābe (< Ar.) sahabe *ş. ga* 40/2; *ş. ler* 22/2.

şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem (< Ar.) Allah'ın salat ve selamı onun üzerine olsun 1^b/01.

şanga zm. sana; bk. *sen*

sargay- (< ET. *sariġ+ad-* ED 849a) sararmak s. -'p 7/2.

sat- (< Uyg. T. *sat-* ED 798b) satmak s. -*dı* 32/1; s. -*dı* *ërse* 33/1; s. -*tı* 39/1.

satıl- (< sat-'l-; → < Uyg. T. *sat-* ED 798b) satılmak s. -*dı* 41/2; s. -*dım* 42/3; s. -*ğanın* 40/3.

satın (< sat-'n; Har. T. ^{ME 150-3} *satġın al-* ^{ME 148-4} *satın al-* ^{NF 22-1} *satġın (al-)*) satın (s. al) 24/3.

sefer (< Ar.) sefer, yolculuk (s. kıl) 39/3.

sehel (< Ar.) kolay, kolaylık 27/4.

s(è)n (< ET. *sen* ED 831b; GABAIN § 189; < Orh. T. *sen* TEKİN 2000, § 271; < AT. **si+(n)* “sen” TEKİN, Mak. I, 30, 190, 228) I. zm. *sen* 9/1, 13/3, 16/3, 34/2; **s(è)ni** (< ET. *sen+ni* ED 831b; GABAIN § 189; < Orh. T. *sini* TEKİN 2000, § 271/3) 35/1; **sānga** (< sen+ge; < ET. *sānga* ED 831b; < Uyg. T. *sānga* ~ *sēnge* GABAIN § 189; < Orh. T. *sānga* TEKİN 2000, § 271/4) 13/1, 34/4; II. 2. teklik şahıs bildirme ifade (-sXn) eder. (kimdin s.) 9/1; III. 2. teklik şahıs ifade eder. (bilmes s.) 38/1, (kılmas s.) 38/2, (ölmes s.) 38/3.

s(è)ni zm. *seni*; bk. **s(è)n**

s(è)v- (< Uyg. T. *sew-* ED 784b; < Orh. T. *seb-* TEKİN 2000, 252) sevme s. -*gen* 36/1.

s(è)vin- (< Uyg. T. *sew-'n-* ED 790b; < Orh. T. *seb-'n-* TEKİN 2000, § 224) sevinmek s. -*dı* 14/1.

Şiddik (< Ar.; ö. i.) sözünün eri (kişi), gerçek dost. İslamiyet'in ilk halifesi Hz. Ebu Bekir'in lakabı 23/1, 27/1.

sız- (< DLT *sīz-* “melt; ooze out; become hot (sun)” CTD III, 164; < Uyg. T. *sız-(l-)* EDAL II, 673; → *sız-* ED 861a) s. -*dı* 2/1.

siz (< ET. *siz* ED 860a; < Uyg. T. *siz, sizler* GABAIN, § 189; < Orh. T. *siz* TEKİN 2000, § 272; < AT. **si+z* TEKİN, Mak. I, 190) zm. *siz s.ge* 28/3.

sor- (< ET. ²*so:r-* ED 843b-844a; < AT. **sōr(a)-* TEKİN 1995, 178) sormak s. -*dı* 8/4; s. -*ungız* 30/1.

söz (< ET. *sō:z* ED 860b) söz s. *lerni* 43/3.

südā (< Far.) alışveriş, ticaret 34/3

suv (< Doġu T. ^{Seng. 248r28} *suv*; < Har. T. ^{ME 48-4} *suw* ^{NF 3-10~ NF 116-7} *suw* ~ *suw*; < DLT *sūw* CTD III, 169; < Uyg. T. *su:w* ED 782a; → *su:* ED 781a; < Orh. T. *sub* TEKİN 2000, 252; < AT. **sūb* TEKİN 1995, 180) su s. *ıdur* 19/2.

Ş

şefkat (< Ar.) şefkat, acıyarak, esirgeyerek sevme 8/4.

Şems ‘**Āšī** (< Ar.; ö. i.) Şems-i Asî mahlaslı Yesevi şairi (Şems-i ‘Ā.) 43/4.

şükürü'llāh (< Ar. *şükru'llāh*) Allah'a şükür 42/4.

T / T̄

ta'ālā (< Ar. *te'ālā*) “Yüksek olsun!” anlamında, Allah'ın adıyla birlikte kullanılan bir söz (Hak t.) 36/3.

tānga- (< Doġu T. ^{Abuṣ. 78b} *tānga-* → ^{Abuṣ. 78a} *tāng-* “sar-, bağla-”; ^{Seng. 162v5} *tāng-* “pıçiden ve besten”; Kıp. T. ^{CC} *tāng-* “bağlamak, desteklemek” KTS, 261; < DLT *tāng-* “tie handband; tie tightly” CTD

- III, 177; *tang-* (?*d-*) “to wrap up, tie up tightly” ED 514a; *tanga-* EDAL II, 1354; *tanga-* < *tang-a-* KAÇALİN, 1006) sarmak, bağlamak; tutmak, hâkim olmak *t. -ğil* 43/2.
- taķı** (< ET. *taķı* (*d-*) < *taķ-ı* ED 466a) bağ. ve 16/3.
- tam** (< ET. *ta:m* (?*d-*) ED 502b) duvar 6/1.
- tap-** (< Uyg. T. ²*tap-* ED 435b) bulmak *t. -ar* 33/4.
- taş** (< ET. *ta:ş* ED 556b) dış, dışarı *t.-ı* (içi. *t. yaru-*) 14/2.
- tê-** (< ET. *tê-* ED 433b; < Orh. T. *te-* ~ *ti-* [tê:-] TEKİN 2000, § 56; < AT. **tê:-* TEKİN 1995, 182) demek, söylemek, anlatmak *t.-di* 9/4, 10/4, 11/4, 12/4, 16/4, 18/1, 18/4, 20/4, 21/4, 23/4, 26/2, 31/4, 42/4, 43/4; t(è)yü 28/4; → *dê-*
- teğâfûl** (< Ar.) anlamazlıktan gelme (*t. ur-*) 26/3.
- t(è)k** (< Doğu T. *dêk/g*, Nevâyî’den önce genellikle *têg* ECKMANN, § 69/a; < ET. *teg* ED 475a) e. gibi (têveler *t.*) 15/3.
- telatţuf** (< Ar.) lütufta bulunma 41/3.
- t(è)ng** (< Uyg. T. *têng* < Ç. *têng* DS 551b; ED 511a; TEKİN, Mak. II, 231) denk, denk tutma *t. 'm* 12/1.
- ţfl** (< Ar.) çocuk (*t.-ı nâ-resîde*) 6/3.
- tînga-** (< *tîng+a-*; < Doğu T. ^{Seng. 226v28} *tîngla-* < Har. T. ^{ME 138-5} *tîngle-* ^{NF} *tîngla-* < DLT *tîngla-* CTD III, 191; < ET. *tîngla-* ED 522a; < Orh. T. *tîngla-* ~ *tîngla-* < **tîng* “ses” TEKİN 2000, § 189, 254) dinlemek *t. -ğil* 43/3.
- tile-** (< ET. *tile-* ED 492a) dilemek, istemek *t. -di* 26/1.
- t(è)ve** (< Doğu T. ^{Seng. 203r2-3} *têve*; < Har. T. ^{NF 20-6} *tewe*; DLT *tewe* ~ *deve* CTD III, 188; < ET. *teve*: (*deve*:) ED 436a → *tevey* (*d-*) ED 447b; < Orh. T. *tebe* ~ *tebi* TEKİN 2000, 254) *deve* 13/2, 17/1, 27/3; *t. ge* 14/3; *t. ler* 5/3, 16/1, 15/3, *t.m* 15/1, 16/3, 28/3; *t. nîng* 31/2; *t. nğni* 27/1; *t. sini* 29/2.
- ton** (< ET. *ton* ED 512b; < Orh. T. *ton* [tôn] TEKİN 2000, § 49; < AT. **tôn* TEKİN 1995, 178; < sak. *thauna* “Kleid” VeeWT 488a; < ?Sak. ED 512b ve EREN, 119; GÜLENSOY II, 298) elbise; → *ţon t. 'm* 11/1.
- ţon** (< ET. *ton* ED 512b; < Orh. T. *ton* [tôn] TEKİN 2000, § 49; < AT. **tôn* TEKİN 1995, 178; < sak. *thauna* “Kleid” VeeWT 488a; < ? Sak. ED 512b ve EREN, 119; GÜLENSOY II, 298) elbise; → *ton t. lar* 5/2, 12/2.
- tur-** (< ET. *tur-* ED 529b) I. durmak, beklemek *t.-dı* 4/4, 25/3; *t.-unğ* 28/1; II. süreklilik ifade eder. *t. -ur êrdi* (çoğup *t.*) 6/4, (yığılap *t.*) 7/4, (k(è)lip *t.*) 17/4, (kılıp *t.*) 40/4.
- tut-** (< ET. *tut-* ED 451a) tutmak (kol *t.*) *t. -unğız* 30/2.
- tüg** (< ET. *tüg* ED 433a; < DLT *tüg* CTD III, 224; < AT. **tü* TEKİN 1995, 185) tüy *t. üni* 31/2, 33/1, 33/3.
- tüp** (< ET. *tüp* ED; < AT. **tüp* TEKİN 1995, 185) dip (tübinde) *t. inde* 6/1.
- türlüg** (< Doğu T. ^{Seng. 173r1/SS 116} *türlük*; < Har. T. ^{ME 97-3} *türlü* *türlü* ^{NF 56-11-194-3} *türlüg* ~ *türlü*; Kıp. T. ^{GT/İM/Kİ} *türlü* ^{BV/İM/MG} *türlüg* KTS 288; < DLT *türlüg* “sort, types”

CTD III, 205; → < Uyg. T. *törlüg* (*törlög*; ?d-) ED 546b; < Orh. T. *türlüg* “türlü, çeşitli” TEKİN 2000, 256) türlü, çeşitli 5/3.

tüş- (< ET. *tüş-* ED 560a) inmek *t. -di* 28/4; *t.-eyin* 28/1.

U

u (< Far.) bağ. ve (karnım aç u nā-nım yok) 11/2.

ulağ (< Doğu T. ^{Seng. 85v21} *ulağ* ~ *ulağ* “merkeb-i süvâri” ^{§§ 38} *ulağ* ~ *ulağ* “bār-gīr”; < Kıp. T. _{KI} *ulağ* “posta ulağı” KTS 292; < DLT *ula-ğ* “post relay horse”; “patch” CTD III, 53; < Uyg. T. ²*ula:ğ* ED 136a; TMEN II, 521) atlı, ata binen süvari *u. ğa* 39/2.

uluğ (< ET. *uluğ* ED 136b) büyük 37/1; (u. küçük) 4/2.

um- (< DLT *um-* CTD III, 54; *um-* ED 155b) ummak, ümit etmek *u. -u* 41/3.

ur- (< ET. *ur-* ED 194b; < AT. **hūr-* TEKİN 1995, 179) vurmak; yardımcı fiil *u. -dı* (teğāfūl *u.*) 26/3.

uşal (< Doğu T. ^{Seng. 75v28-76r7} *uşal* ~ *uşol* ^{§§34-35} *uşal* ~ *uşol*; < Har. T. _{NF} 43-7 *uşol*; → ET. *oşol* ED 261b; → ET. *oş* ED 254b; < *uş+ol* ECKMANN, § 61) sıf. bu 1/4.

uşbu (< Doğu T. ^{Seng. 76r4} *uşbu* < Har. T. _{NF} 21-9 *uşbu* < ET. *oşbu* ED 257a; < *uş+bu* ECKMANN, § 61) sıf. bu 22/1.

Ü

üçün (< ET. *üçün* ED 28b) e. için, -den dolayı (anınğ ü.) 11/3, (sevgen ü.) 36/1, (bizing ü.) 36/4, 37/3.

üçünçi (< Doğu T. *üçünçi* < *üç+ünçi*; ECKMANN, § 55/a; < Har. T. _{NF} 54-4 ~ 2-14 ~ 261-11 ~ 155-15 *üçünç* ~

üçünç ~ *üçünçi* ~ *üçünçi*; < AH₃₃ *üçünç*; KB_{267 ~ 133} *üçünç* ~ *üçünçi*; < ET. *üçünç* ED 29a; *üçünç* GABAIN, § 203; < Orh. T. *üçünç* TEKİN 2000, § 286) 3., üçüncü *ü. de* 21/3.

ümmet (< Ar.) *ümmet ü. ğa* 1/1, *ü. i* 21/1; *ü. in* 36/1.

üze (< ET. *üze*: ED 280b; < Orh. T. *üze* < *üz+e* < **üz* “üst, üst taraf” TEKİN 2000, § 149) üst; sırt *ü. ngizge* 23/3.

V

va'de (< Ar.) söz verme 19/4.

velî (< Ar.) veli, ermiş, eren 37/2.

Y

yā (< Ar.) ünl. ey!; seslenme ünlemi (y. Nebî) 23/1.

ya ünl. ya; kuvvetlendirme edatı 1/1, 1/2, 1/4, 2/4, 3/4, 4/4, 5/4, 6/4, 7/4, 8/4, 9/4, 10/4, 11/4, 12/4, 13/4, 14/4, 15/4, 16/4, 17/4, 18/4, 19/4, 20/4, 21/4, 22/4, 23/4, 24/4, 25/4, 26/4, 27/4, 28/4, 29/4, 30/4, 31/4, 32/4, 33/4, 34/4, 35/4, 36/4, 37/4, 38/4, 39/4, 40/4, 41/4, 42/4, 43/4.

yağşı (< DLT. *yağşı* CTD III, 220; < ET. *yağşı* < ²*yağ-ış-* DS 238a; ED 908a; < *yağ-ış-ı* OTWF I, 344) iyi, güzel, hoş 1/3.

yana (< ET. *yan-a* ED 943a; < Orh. T. *yana* < *yan-a* < *yan-* “dönmek” TEKİN 2000, § 193) yine, gene 20/1.

yanğak (< Doğu T. ^{Abuş. 183a} *yanğag* ~ *yanğak* ^{§§ 300} *yanğag* ~ *yanğak*; < Har. T. ^{KE 12v18} *yanğak*; < DLT *yağak* “walnut” CTD III, 209; < ET. *yağa:k* < *yağ-* ED 900b; *yanğak* < *yağak* KAÇALIN, 1037; bk. ABİK 2005, 4.2.5. *yanğak*

- “ceviz” mad. 80-82) koz, ceviz 24/2, 25/2; y. *ğa* 32/2, 39/1, 42/3; y. *ni* 27/2; y. *larni* 28/2, 29/1.
- yaru-** (< ET. *yaru-* ED 956b) parlamak y. *-dı* 14/2.
- yaşart-** (< yaş+ar-t; <Doğu T. ^{Seng. 332r29} *yaşart-* ‘aşk-âlûd kerden çeşm ve nem-nâk sâhten’; < Har. T. ^{KE 237r1} *yaşart-* “yeşertmek” ATA 1997, II:715; < DLT *yaşart-* CTD III, 218; → *yaşart-* ED 980a) yaşartmak y. *-p* 7/3.
- yazuk** (< Doğu T. ^{Seng. 330v27} *yazuk*; < Har. T. ^{KE 5r2/NF 44-15} *yazuk*; < DLT *yazuk* “sin” CTD III, 220; < ET. ²*yazuk* < ²*yaz-uk* ED 985b) günah y. *larıng* 19/3.
- y(ê)r** (< ET. *yê:r* ED 954a; <Orh. T. *yer* ~ *yir* [yêr] TEKİN 2000, § 55) yer, mekân y. *lerde* 9/3.
- y(ê)r yüzi** (< y(ê)r+yüz+i; < Har. T. ^{KE 4v13} *yer yüzi*; Kıp. T. ^{HŞ 1418} *yir yüzi*) yeryüzü y. *ge* 37/4.
- yetim** (< Ar.) I. yalnız, tek, eşsiz, dürr-i yetim: büyük, tek inci; *meç.* Hz. Muhammed (dürr-i y.) 1/3; II. yetim, babası ölmüş çocuk 10/1, 14/1, 30/1; y. *ge* 30/4.
- yetimlik** (< Ar. *yetim* + T. *+lik*) yetimlik, yetim olma y. *de* 10/2.
- yetim-nâme** (< Ar. *yetim* + Far. *nâme*) yetim hikâyesi (y.-i Resûl) 1^b/01.
- y(ê)tür-** (< y(ê)t-ür-; < Doğu T. ^{Seng. 348r28} *yêtür-* ~ *yêtür-* ^{SS 310} *yitür-* < Har. T. ^{ME 26-2-9-7} *yetgür-* ~ *yetür-* ^{NF 415-4-29-4} *vetgür-* ~ *yetür-* < KB²¹⁶ *yetür-* < DLT *yetür-* < **yetür-* < *yet-* CTD III, 223; < ET. *yêtir-* ED 893a) ulaştırmak, vardırarak y. *-gen* 35/2; y. *-gil* 15/2.
- yıgıl-** (< Doğu T. ^{Seng. 350r6} *yıgıl-*; < Har. T. ^{ME 211-8} *yıgıl-*; < DLT *yıgıl-* CTD III, 224; < Uyg. T. *yıgıl-* < *yıgıl-* ED 901a) yıgılmak y. *-dı* 4/2.
- yıgla-** (< DLT *ıgla-* ~ *yıgla-* CTD III, 32, 225; < ET. *yıgla-* ED 902b; → *ıgla-* < **ıg+la-* ED 85b; < AT. **ıgla-* TEKİN 1995, 175) ağlamak y. *p turur êrdi* 7/4.
- yit-** (< Doğu T. ^{Abuş 186b} *yit-*; < Har. T. ^{KE 22v13} *yit-*; < ET. *yit-* ED 885a; < Orh. T. *yit-* TEKİN 2000, § 57) yitmek, kaybolmak y. *-p m(ê)n* 10/2.
- yok** (< ET. *yo:k* ED 895b; < Orh. T. *yo-k* < *yō-* “yok olmak, mevcut olmamak” TEKİN 2000, § 204; < AT. **yōk* TEKİN 1995, 47, 60, 116, 178) yok, bulunmayan nesne veya kimse 11/1, 11/2, 11/3.
- yörü-** (< Har. T. ^{ME 124-3-7-4} *yöri-* ~ *yörü-* < DLT *yori-* CTD III, 231; < ET. *yori-* ED 957a; < AT. **yöri-* TEKİN 1995, 179) yürümek, hareket etmek y. *-gil* 15/1; y. *-rdi* 4/3; y. *-rler* 12/3.
- Yüsun** (< Ar.; ö.i.) Yusuf Peygamber 41/1.
- yügür-** (< ET. *yügür-* ED 914b; < Orh. T. *yügür-* “koşmak, akmak” TEKİN 2000, 260) koşmak y. *-di* 25/1.
- yük** (< ET. *yük* < **yü-* ED 910b) yük y. *üni* 33/2.
- yüzgine** (< yüz+gine; → < ET. ²*yü:z* ED 983a; < AT. **yüz* TEKİN 1995, 186; +*gine* < Orh. T. *+kîñA* TEKİN 2000, § 165) yüzçeğiz y. *si* 7/2.

Z / Ž / Ž

za‘if (< Ar.) zayıf, güçsüz *ğ.* *ğa* 30/2.

ziyânlık (< Ar. *ziyân* + T. *+lık*) zarar verilen nesne (z. kıl) 34/3.

Sonuç

1. Yesevi şairi Şems-i Asi'ye ait *Yetimname* adlı manzumenin Arap harfleriyle yazılmış Ankara ve Leningrad nüshaları kullanılarak *Yetimname*'nin tenkitli metni, Doğu Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarımı, gramatikal dizini ve sözlüğü hazırlanmış, çalışmanın sonuna ise A nüshasının tamamı, B ve C nüshalarından ise birer yaprak verilmek suretiyle tıpkıbasım eklenmiştir. Bu çalışmayla öncelikle Doğu Türk yazı dili ve edebiyatı araştırmalarına ve Yesevilik kültürü tarihi hakkında yapılacak yeni çalışmalara katkı sağlanmıştır.

2. Daha önce *Kıışsa-yı Kūdek-nāme* adıyla Önal Kaya tarafından Yesevi şairlerinden Kul Süleyman'a ait bir eser yayımlanmıştır. Yaptığımız araştırmalar sonucunda Kaya'nın *Kıışsa-yı Kūdek-nāme* olarak yayımladığı eserin aslında *Yetim-nāme-i Resūl*'ün nüshalarından biri olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca *Kıışsa-yı Kūdek-nāme*'nin de Şems-i Asi'ye ait olduğu kanaati oluşmuştur.

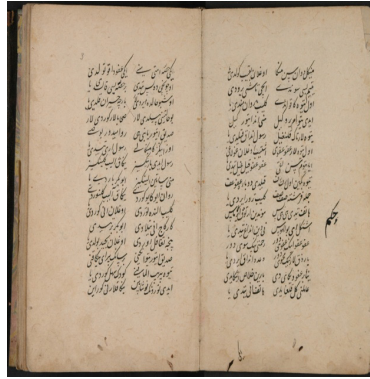
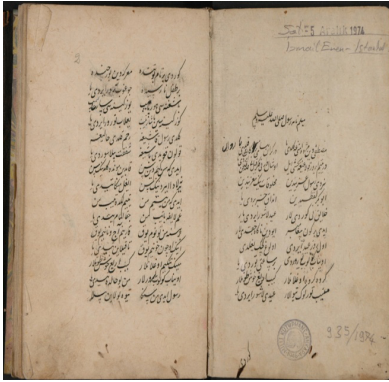
3. *Kıışsa-ı Kūdek-nāme*'den sonra çalıştığımız *Yetim-nāme-i Resūl*'le beraber Şems-i Asi'ye ait eserlerin, çeşitli mecmualarda karşılaşılan hikmetleri de dâhil olmak üzere, tamamını çeşitli Türk coğrafyalarında çoğaltılan nüshalarıyla birlikte günümüze kazandırarak Şems-i Asi'nin Yesevilik kültürü içindeki yeri ve etkisi aydınlığa kavuşmuş olacaktır.

4. Çalışmanın Giriş kısmında Doğu Türkçesinin (yaygın adıyla Çağatay Türkçesi) dil özelliklerini yansıtan nüshaların ses bilgisi, biçim bilgisi ve söz varlığı bakımından farklılıkları tablo hâlinde ortaya konmuştur. Bu dil verileri kullanılarak nüshaların eskicil özellikleri hakkında bazı sonuçlara varılmıştır. Yapılan değerlendirmeler sonucunda B nüshasının eskicil özellikler, A nüshasının yenicil, C nüshasının ise iki nüsha arasında A nüshasına daha yakın olduğu görülmüştür.

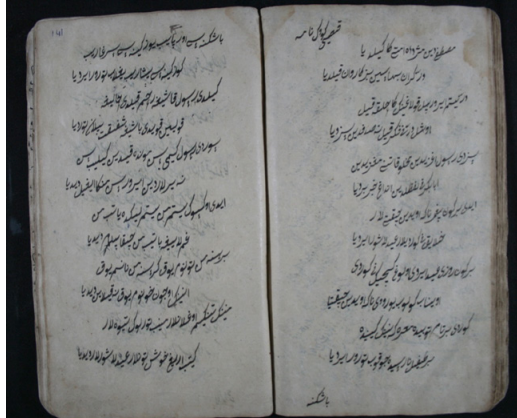
5. Tarihi Doğu Türk yazı dilinin ağız atlası çalışmalarında kullanılacak dil ölçütlerinin belirlenmesine ve konuyla ilgili yapılacak daha kapsamlı araştırma ve incelemelere katkı sağlayacak bazı dil verileri ortaya konmuştur.

IV. Tıpkıbasım

A Nüshası - Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 1692/2

B Nüshası - Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi İsmail Saib I 746

C Nüshası - Rusya Bilimler Akademisi Doğu Yazmaları Enstitüsü B 343

Kaynakça

- Ali b. Hüseyin Safi (1356/1977). *Reşahât 'Aynü'l-hayât*. Çev. Ali Asgar Muniniyan, Tahran.
- Alper, S. (2013). *Vâk'îât-ı Emîr Témür: metin-Türkiye Türkçesine aktarım-dizin-tıpkıbasım*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arat, R. R. (1993). Hakîm Ata. *İslam Ansiklopedisi*. Cilt 5/1. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 101-105.
- Bakırcı, F. (2016). Yesevi şairi Şems-i Asi ve *Kışsa-ı Küdek-Nâme'si*. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, LIV, (2016-1), 13-70.
- Banarlı, N. S. (1971). *Resimli Türk edebiyatı tarihi destanlar devrinden zamana kadar*. Cilt 1. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Blochot, E. (1993). *Catalogue des manuscrits turcs*, Bd. II, Paris.
- Bozkurt, E. (2010). *İshak Ata'nın Hadikatü'l-Ârifin isimli eseri ve tahlili (inceleme-metin-sözlük-tıpkıbasım)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Deweese, D. (2003). Hakim Ata. *Encyclopaedia Iranica*. Volume XI, s. 573-574.
- Dmitrieva, L. V. (2002). *Katalog Tyurkskih rukopisey İnstituta Vostokovedeniya Rossiyskoy Akademi Nauk*. Moskova: İzdateliskaya Firma Vostoçnoy Literatırı RAN.
- Eraslan, K. (1996a). *Alî Şîr Nevâyî, Nesâyimü'l-Mahabbe min Şemâyimi'l-Fütüvve*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Eraslan, K. (1996b). *Mevlânâ Safiyü'd-dîn Neseb-nâme tercümesi*. İstanbul: Yesevî.
- Hakkul, İ., Refiddin, S. (1991). *Süleyman Bakırganıy: Bakırgan kitabı*. Taşkent: Yazuvçı.
- Hofman, H. F. (1969). *Turkish literature: a bio-bibliographical survey*, Section 3, Part I: Authors. Utrecht: The Library of the University of Utrecht.
- Kara, M. (1997). Hakîm Ata. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. Cilt 15. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Kaya, Ö. (1998). Süleymân Hâkîm Ata Bakırganî ve şiiirleri. *Türk Dilleri Araştırmaları*, 8, s. 73-209.
- Kaya, Ö. (2000). Kul Süleyman'ın *Kışsa-yı Küdek-nâme'si*. *KÖK Araştırmalar*, II, 2 (Güz), s. 155-168.
- Köprülü, F. (1981). *Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Mahmudova, S. (2000). *Hazîni'nin Menbau'l-Ebhâr fi Riyâzi'l-Ebrâr adlı eserinin tahkik, neşir ve değerlendirmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Mert, A. (2017). Kutadgu Bilig nüshalarının eskicilik açısından karşılaştırılması. *Bilig*, 80, s. 179-215.
- Muîniyân, A. A. (1977). *Safi, Ali b. Hüseyin, Reşahât 'Aynü'l-hayât*, Tahran.
- Okuyucu, C. (1995). *Hazinî, Cevâhirü'l-ibrâr min emvâci'l-bihâr*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü.
- Rancha, M. N. (1986). *Muhammed Âlim Sıddıkî, Lemehât min Nefahâti'l-Kuds*. İslamabad.
- Sıddıkî, M. Â. (1406/1986). *Lemehât min nefehâti'l-kuds*. Çev. M. Nezir Rancha, İslamabad-Lahor.
- Tekcan, M. (1997). *Hakîm Ata ve Bakırgan kitabı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tekcan, M. (2003). İmâm-ı Azam Ebû Hanife'nin kıssası. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15, 121-168.
- Tekcan, M. (2006). Hakîm Ata'nın ahir zaman kitabı. *Bilig*, 37, 36-56.
- Tekcan, M. (2008). *Hakîm Ata'nın Hz. Meryem kitabı*. İstanbul: Beşir Kitabevi.
- Tosun, N. (1997). Yeseviliğin ilk dönemine ait bir risale: Mir'atu'l-kulub. *İLAM Dergisi*, 2, 41-85.
- Tosun, N. (2013). Yeseviyye. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 43. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Şuşud, H. L. (1992). *İslam tasavvufunda Hâcegân hanedanı*. İstanbul: Boğaziçi.
- Refiuddin, S., Hasan, N. (2004). Hazinî'nin *Câmiü'l-Mürşidîn* adlı eseri hakkında. *Tasavvuf Dergisi*, 12, 159-166.

Kısaltmalar

1. Eser Adları Kısaltmaları

Dizin bölümünde Türkçe sözcüklerin tamamının tarihî gelişimleri ve köken bilgisi açıklamaları gösterilerek tanıqlama yoluna gidildiği için çok fazla kaynaktan yararlanılmış ve bunlar bu bölüm içinde kısaltmalarla verilmiştir. Bu nedenle araştırmacıların bu kısaltmaları daha kolay takip edebilmeleri için *Dizin*'de kullanılan kaynak eserlerin kısaltmaları ayrı bir bölüm hâlinde hazırlanmıştır.

- ABİK 2005 Abik, A. D. (2005). *Meyveler münazarası -Doğu Türkçesi-*. İstanbul: Seçkin.
- Abuş. *El-luğatu'n-nevâ'iyye ve'l-istişhādātu'l-cağatâ'iyye*, İstanbul 951 (Receb) [=1544 (Eylül)], 190 yaprak, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Kitapları 3264 sy. (*Abuşka Luğati* diye bilinen sözlüğün bu nüsha için M. S. Kaçalın'ın hazırladığı çalışma kullanılmıştır: *Niyazî, Nevâ'î'nin sözleri ve Çağatayca tanıklar*. (2011) Ankara: Türk Dil Kurumu.).

- ATA 1997 bk. KE.
- CC *Codex Cumanicus*. bk. KTS.
- CTD III Dankoff, R., Kelly, J. (1985). *Mahmūd al-Kāşyarī. Compendium of the Turkic dialects (Dīwān Luyāt at-Turk) III*, edited and translated with introduction and indices by Robert Dankoff in collaboration with James Kelly, Harvard University, Cambridge 1985. Sources of Oriental Languages and Literatures 7, Turkish Sources VII.
- DS Nadalyaev, V. M., Nasilov, D. M. vd. (1969). *Drevnetyurkskiy slovar*, Leningrad.
- ECKMANN Eckmann, J., (1988). *Çağatayca el kitabı*. Çev. Günay Karaağaç, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- ED Clauson, S. G. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth century Turkish*. Oxford.
- ERASLAN 1999 Eraslan, K. (1999). *Mevlana Sekkakî divanı*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- EREN Eren, H. (1999). *Türk dilinin etimolojik sözlüğü*. Ankara.
- GABAIN Gabain, A. von (1988). *Eski Türkçenin grameri*. Çev. Mehmet Akalın, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- GÜLENSOY I/II Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü I-II*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- HŞ Hacıeminoğlu, N. (2000). *Kutb'un Husrev ü Şirin'i ve dil hususiyetleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- İM *İrşâdü'l-Mülük ve's-Selatîn*. bk. KTS.
- KAÇALIN 1990 Kaçalın, M. S. (1990). *Çiñggis Kağan tarihi çevirisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KB Arat, R. R. (1979). *Kutadgu Bilig III: indeks*. Haz. Kemal Eraslan, Osman Fikri Sertkaya ve Nuri Yüce, İstanbul: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- KE Ata, A. (1997). *Nāşırü'd-dīn Bin Burhānüd'dīn Rabguzī kışaşü'l-enbiyā (peygamberler kıssaları) I giriş-metin-ıtip-kıbasım, II dizin*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Kİ *Kitābü'l-İdrāk Li-Lisāni'l-Etrāk*. bk. KTS.
- KTS Toparlı, R., Vural, H. vd. (2003). *Kıpçak Türkçesi sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

- NECİP Necip, E. N. (1995). *Yeni Uygur Türkçesi sözlüğü*. Çev. İklil Kurban, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- NF Ata, A. (1998). *Nehcü'l-ferādīs uşmağlarınġ açuġ yolu (cennetlerin açuġ yolu) III dizin-sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- OTWF Erdal, M. (1991). *Old Turkic word formation: a functional approach to the lexicon, I-II*. Wiesbaden.
- ÖTİL Akabirov, S. F., Alikulov, T. A. vd. (1981). *Özbek tilining izahli lugati I-II*. Moskova: Özbekistan SSR Fanlar Akademiyası A.S. Puşkin Namidagi Til ve Adabiyet İnstitutı.
- ÖZYETGİN Özyetgin, M. (2001). *Ebū Ḥayyān kitābu'l-idrāk li lisāni'l-etrāk fiil tarihî-karşılaştırmalı bir gramer ve sözlük denemesi*. Ankara: Köksav Tengrim Türklük Bilgisi Araştırmaları Dizisi.
- Seng. Clauson, S. G. (1960). *Sanglax, a Persian guide to the Turkish language by Muhammad Mehdī Xān*, (faksimile text with an introduction and indices by Sir Gerard CLAU-SON). London.
- ŞŞ Şeyḫ Süleymān Efendi-i Özbekī el-Buḫārī, *Luġat-i Çaġatay ve Türki-i 'Osmānī*, İstanbul [rūmī] 1298, [hicrī] 1300 (1882): *Türk Dilleri Araştırmaları*, Cilt 13, İstanbul 2003.
- Tef. Borovkov, A. K. (2002). *Orta Asya'da bulunmuş bir Kur'an tefsirinin söz varlığı (XII.-XIII. yüzyıllar)*. Çev. Halil İbrahim Usta, Ebülfez Amanoġlu, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- TEKİN 1995 Tekin, T. (1995). *Türk dillerinde birincil uzun ünlüler*. Ankara: Simurg, 2. baskı.
- TEKİN 2000 Tekin, T. (2000). *Orhon Türkçesi grameri*. Ankara: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi.
- TMEN Doerfer, G. (1963-1975). *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen I-IV*. Wiesbaden.
- TZ *Et-tuhfetü'z-zekiyye fi'l-lugati't-Türkiyye*. bk. KTS.
- VeeWT Räsänen, M. (1969). *Versuch eines etymologischen Wörterbuch der Türkssprachen*, Helsinki.
- Yenisey Yzt. *Yenisey yazıtları*. bk. TEKİN 2000.
- Yenisey Yzt._{Tuva I} *Yenisey yazıtları: I. Tuva yazıtı* (II. Bay-Bulun). bk. TEKİN 2000: 235.
- Yenisey Yzt._{Elegest I} *Yenisey yazıtları: I. Elegest yazıtı*. bk. TEKİN 2000: 231.

2. Sözcük Kısaltmaları

Ar.	<i>Arapça</i>
bk.	<i>bakınız</i>
Doğu T.	<i>Doğu Türkçesi</i>
e.	<i>edat</i>
ET	<i>Eski Türkçe</i>
Far.	<i>Farsça</i>
Har. T.	<i>Harezmi Türkçesi</i>
IOM	<i>Institute of Oriental Manuscripts</i>
Kıp. T.	<i>Kıpçak Türkçesi</i>
mec.	<i>mecaz anlamı</i>
ö.i.	<i>özel isim</i>
sf.	<i>sıfat</i>
T.	<i>Türkçe</i>
ünl.	<i>ünlem</i>
zf.	<i>zarf</i>
zm.	<i>zamir</i>

İşaretler

- + İsim kökü ve gövdelerini gösterir.
- Fiil kökü ve gövdelerini gösterir.
- * Nazari biçimleri gösterir.
- // Fonem ve morfem parantezi.
- < Bu biçimden gelir, bir dilden başka bir dile geçiş.
- > Bu biçime gider.
- <> “Çeviri yazılı metin”de onarılan ya da eklenen yeri gösterir.
- [] “Çeviri yazılı metin”de yaprak ve a, b yüzlerini gösterir.
- ~ Değişken biçimi gösterir.
- Karşılaştırılması gereken biçim ve anlamları gösterir.
- § Paragraf veya madde başı işaretini gösterir.
- V vokal, ünlü.

Extended Summary

In this article, initially, critical edition text, translation from Eastern Turkish to Modern Turkish, index and grammatical glossary of the poetry named Yetimnâme of Shams al-Asi have been prepared by making use of the Ankara and Leningrad copies written in Arabic letters, and at the end of the study facsimiles consisting of full-text of copy A and single folios from copies B and C are annexed. Especially “Index-Glossary” section is prepared and morphologically examined in a way encompassing all the words taking place in this poetry, and with the aim of depicting the historical course of development of Turkish lexicons in terms of phonetics, examples to these words from Old Turkish and Middle Turkish are given. Besides, in the “Introduction” section of the study, variations in phonetics, morphology and vocabulary among copies reflecting language properties of Eastern Turkish (commonly known as Chagatai Turkish) are given in a list. By using these data, some deductions are made on the archaicity of the copies. Following the assessments, it is concluded that copy B is showing archaic features; copy A is showing contemporary features and copy C stands closer to copy A between two copies.

It is possible to reach some conclusions from the studies about the archaicity of copies and the atlas of the dialect of the East Turkish written language on the condition that the language datas partaking in this chart, which are prepared by comparing each three copies in terms of phonetics, morphology, vocabulary and syntax. The words that are not known where and when they have been copied, are evaluated essentially without going beyond the extent of the article.

1. In the study in which the features of the Classical East Turkish are accepted as archaic, postclassical texts; especially the language features in late period texts going back to Uzbek and New Uyghur are accepted as up-to-date. It is concluded that:

a. The /y ~ z/ phase of the /d/ > /ē/ > /y ~ z/ voice development was practised in Khorezmian Turkic period (13th-14th centuries). Accordingly, the verb progressed as *id-* “to send” > *iē-* > *iz-*, in copies A and C it has up-to-date features as in the *iz-* example. This verb is substituted for *koy-* “to leave” in the copy of B.

b. In terms of voice change in -b > -w > -v/-y-; -b > -w > -v/-y, the voice /b/ in Orhon Turkish and the voice /w/ from Uyghur Turkish are seen as /v ~ y/ in East Turkish texts. It is regarded as an up-to-date situation that /y/ is commonly preferred especially in postclassical East Turkish texts and /y/’s are continued to be used in Uzbek and New Uyghur which are continuations of East Turkish. Accordingly the examples of *s(ē)vin-* “be happy”, *ēv* “home”, *suv* “water” in copy A are more archaic when compared to examples *söyün-*, *öy*, *suy(i)* in copy B; a composite structure between A and B is observed in C with examples of *s(ē)vin-*, *öy*.

c. The initial voice /h-/ can be seen in some verbs in East Turkish (Chagatai Turkish) texts. This initial voice which is seen especially in late period texts going back to Uzbek and New Uyghur is used in modern Turkish written languages today. Uzb. *hürpey-* “to shiver” UTİL II, 712; NUyg. *hürpey-* NECİP 159 < East Turkish *ürper-* Seng. 70v17. Therefore, when we compare these copies, which show up-to-

date features as for the verb *hürpey-* in copies A and C, to the copy B in which the verb *hürpey-* can also be seen, copy B can be said to be more archaic.

d. The verb *yorı-* “to walk” which is in the back row in the East Turkish is seen in the back row in copy B and its second syllable is seen in rounded vowel form *yoru-*; in copies A and C we see the front row rounded vowel style *yörü-* which started to appear in the Middle Turkish period. According to this example, copy B has archaic features among these three copies while copies A and C have up-to-date features.

e. The third-person singular possessive suffix has been an unrounded vowel as +I in written texts since the Old Turkish texts. In the examples such as *kolın* < *kol+ı+n*, *tüğini* < *tüg+i+ni*, *yükünü* < *yük+i+ni* in B, it is seen that unrounded forms still continue and therefore obsolescence features are still protected likewise. However, the examples such as *kolunu* < *kol+u+nı*, *tüğünü* < *tüg+ü+ni*, *yükünü* < *yük+ü+ni* are rarely encountered in copy A belonging to late period texts of Middle Turkish. As for the copy C, it is seen in the form of -I in other examples except *tübünde* < *tüb+ü+n+de*. The copy C resembles with the copy B in terms of these examples.

2. Another conclusion drawn from these language datas is the deviations seen in the standard written language. It is not possible to come to a final conclusion since the texts we are working on are not voluminous. But when three copies are compared in terms of phonetics and morphology, it can be concluded that dialectal features are transferred to the written language at a later time and different dialectal regions can said to be present in East Turkish written language accordingly. It is, of course, difficult to set forth dialectal atlas studies generating a historical written language without determining the date of copying accurately. But it is important to compare these atlases on the purpose of contributing to the language standards which are to be used in dialectal atlas studies. According to our study, these are the language standards that can be used in the determination of dialectal regions of the Eastern Turkish written language: 1. t-; t- > d-; 2. b > w > v/y; 3. ƙ-; ƙ > ğ; 4. /h-/ ve /y-/ the initial voice; 5. +ll > +ld; 6. Status of the prominal n; 7. Third person possessive suffix; 8. Functions of genitive suffix; 9. Second person plural imperative; 10. Competence verb; 11. Preferences in vocabulary; 12. Preferences in syntax.

As a result of the studies, it is concluded that copy B has archaic features while copy A has up-to-date features and copy C is more similar to copy A between the two copies.

